

ความสามารถ และคุณลักษณะของผู้เรียนที่จำเป็นต่อความอยู่รอด และการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของประเทศชาติ ในการแข่งขันทางธุรกิจ การค้า และทางเทคโนโลยีระดับภูมิภาค และระดับโลก นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงหลักการประกันคุณภาพการศึกษาว่าเป็นการบริหารจัดการศึกษาทั้งระบบของสถานศึกษา เป็นการสร้างความมั่นใจที่ตั้งอยู่บนรากฐานของหลักวิชา เป็นการตรวจสอบ และประเมินผลในบริบทของการประกันคุณภาพ ให้องค์ประกอบสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสองส่วน คือ ส่วนของคุณภาพการออกแบบ เช่น มาตรฐานการศึกษา หลักสูตร และแผนการสอน อีกส่วนหนึ่ง คือ กระบวนการทำงาน เช่น การเรียนการสอน การบริหารหลักสูตร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนการเน้นความสำคัญของการสร้างความรู้ ทักษะ และความมั่นใจแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน และภายนอกสถานศึกษา เพื่อสร้างโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล อีกทั้งให้ความสำคัญกับการประสานสัมพันธ์ภายในระหว่างหน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ และการร่วมมือของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในเขตพื้นที่การศึกษา และจังหวัด สำหรับภาระงานสำคัญของสถานศึกษา ในด้านการประกันคุณภาพ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้สถานศึกษา คือ 1) การทบทวนการจัดระบบบริหาร เพื่อตรวจสอบว่าสามารถรองรับการดำเนินงาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หรือไม่ และจะต้องปรับเปลี่ยนองค์การให้เหมาะสมอย่างไร 2) เน้นการบันทึกการเก็บวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบสมบูรณ์ ครอบคลุม ตรวจสอบได้ นำมาใช้ในการตัดสินใจเชิงนโยบายได้ เป็นข้อมูลแสดงคุณภาพการปฏิบัติงานของครูผู้สอน และบุคลากรทุกฝ่าย ตลอดจนผลการปฏิบัติของผู้เรียนทั้งเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม ระดับชั้น ระดับกลุ่มวิชา ข้อมูลภาพรวมของสถานศึกษาที่สามารถบอกจุดเด่น จุดอ่อน สภาพปัญหาที่ต้องปรับ แก้ไข 3) การจัดทำมาตรฐานการศึกษาระดับสถานศึกษา ซึ่งใช้เป็นข้อกำหนดที่สถานศึกษาต้องดำเนินการ โดยคำนึงถึงการสนองความต้องการของชุมชน และท้องถิ่น และเป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน 4) การจัดทำแผนคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นหัวใจของการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพ ของสถานศึกษา เป็นการฉายภาพรวมของการดำเนินงานทั้งหมดตามช่วงระยะเวลาที่สถานศึกษากำหนดในช่วงระยะเวลา อาจเป็น 3 ปี หรือ 5 ปี มีส่วนประกอบ คือ ทิศทาง และเป้าหมายของสถานศึกษา วิธีการที่นำมาใช้ในการจัดการเรียน การสอน การวัดผลประเมินผล แผนการพัฒนาวิชาชีพ บุคลากร แผนการช่วยเหลือผู้เรียน ฯลฯ 5) การกำกับ ติดตาม นิเทศ ตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพ และบันทึกผลการปฏิบัติ อย่างสม่ำเสมอ เป็นหัวใจของการประกันคุณภาพการศึกษาภายในของสถานศึกษา มีจุดมุ่งหมาย เพื่อตรวจสอบ และทบทวนประสิทธิภาพการดำเนินงาน 6) การรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี โดยรายงานความก้าวหน้าผลการปฏิบัติ พัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาให้ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบเกี่ยวกับ การผดุงระบบประกันคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2544 ก, หน้า 29) สรุปว่าแนวการจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาควรคำนึงถึงการค้นหาคำตอบสำคัญ 3 เรื่อง คือ นักเรียนทุกคน มีการเรียนรู้ และได้รับการบริการที่เหมาะสมจากสถานศึกษาหรือไม่ รู้ได้อย่างไรว่านักเรียนเกิด การเรียนรู้ ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เพื่อให้ นักเรียนประสบความสำเร็จดีขึ้น โดยการตอบคำถามทุกข้อต้องมีร่องรอยหลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้

จะเห็นได้ว่ากรอบ และแนวการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาเป็นแนวทางให้สถานศึกษาพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะของผู้เรียนเพื่อความอยู่รอด และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนสร้างความมั่นใจให้กับสถานศึกษา พร้อมทั้งเป็นการประสานสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

แนวทางการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

ในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2544 ข, หน้า 8 - 16) ได้สรุปแนวทางการดำเนินงานไว้ ดังนี้

1. การจัดทำระบบสารสนเทศสถานศึกษา โดยมีความสำคัญ คือ เป็นปัจจัยที่ช่วยให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานพัฒนาคุณภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดทำระบบสารสนเทศที่มีคุณภาพ คือ มีความถูกต้อง เชื่อถือได้ ความเป็นปัจจุบัน สามารถตอบสนองผู้ใช้ได้ทันเหตุการณ์ ซึ่งจำแนกระบบสารสนเทศเป็น 5 ระบบ คือ ระบบสารสนเทศพื้นฐาน ของสถานศึกษา, ระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน, ระบบสารสนเทศการบริหารวิชาการ, ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ, ระบบสารสนเทศเพื่อการรายงาน
2. การบริหารจัดการคุณภาพการศึกษาซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2544 ค, หน้า 9 - 13) สรุปว่าเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ และได้มาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการของบุคคล และสังคม ตลอดจนพัฒนาคน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศ โดยเน้นการจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สถานศึกษาจึงต้องพัฒนาระบบบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการดำเนินงาน โดยใช้รูปแบบการบริหารที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยน และพัฒนาคุณภาพ คือ การบริหารแบบฐานโรงเรียน เน้นการบริหารที่อยู่บนพื้นฐานของ การกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม ตลอดจนการแข่งขันด้านคุณภาพ โดยเน้นด้านการจัดการเรียนการสอน การเอาใจใส่ดูแลผู้เรียน สวัสดิการที่จัดให้ผู้เรียน เพราะเป็น ตัวชี้วัดที่เป็นสิ่งสะท้อนมาตรฐานของสถานศึกษา และความพึงพอใจของผู้ปกครอง นอกจากนี้

การใช้งานวิจัยเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาสถาบัน ซึ่งครูจะต้องพัฒนาตนเอง โดยการศึกษางานวิจัยใหม่ และทำการวิจัยเกี่ยวกับงานของตน แล้วนำผลมาพัฒนางานอันจะก่อให้เกิดการเป็นครูมืออาชีพได้ และสามารถเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบายของสถานศึกษาเพราะใช้งานวิจัยเกี่ยวกับสถานศึกษา เป็นพื้นฐานของการตัดสินใจ และแสดงภาระความรับผิดชอบอย่างชัดเจน

3. การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2544 ง, หน้า 5 - 13) สรุปว่าแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา หมายถึง แผนที่ทำอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานข้อมูลของสถานศึกษา ประกอบด้วยเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และแนวปฏิบัติที่ชัดเจน สมบูรณ์ ครอบคลุมการพัฒนาทุกกิจกรรมที่เป็นส่วนประกอบหลักของการจัดการศึกษา และเป็นที่ยอมรับร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของแต่ละกิจกรรมที่กำหนดอย่างสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาลงขั้นพื้นฐาน โดยมีรูปแบบการพัฒนาการศึกษา คือ การพัฒนาระบบการจัดการ ที่ประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาองค์กร และการพัฒนาคุณภาพที่ยั่งยืน และต่อเนื่อง การสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้อง และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย กระบวนการพัฒนาให้คิดเป็นทำเป็นกระบวนการ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

4. การตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2544 จ, หน้า 8 - 9) กล่าวว่า การตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการประเมินตนเองของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนซึ่งสะท้อนให้เห็นเป้าหมาย จุดเน้น และทิศทางการพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งการตรวจสอบ เป็นการรวบรวมข้อมูลดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของสถานศึกษาสำหรับนำไปเป็นข้อมูลประกอบการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และการทบทวนเป็นการนำข้อมูลการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของสถานศึกษาที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาพิจารณาเปรียบเทียบว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เพียงใด และหาสาเหตุตลอดจนแนวทางแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนา เพื่อให้เกิดความมั่นใจในคุณภาพ และประสิทธิภาพของสถานศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการติดตามรวบรวมข้อมูลความก้าวหน้าของการดำเนินงาน รวบรวมจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ และการนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาคุณภาพ แล้วนำไปปรับปรุงพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษา และเป็นที่ยอมรับเพื่อสร้างคามพึงพอใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเป็นการเตรียมพร้อม ในการรองรับการตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพจากภายนอก

5. การรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปีของสถานศึกษา ดังที่กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2544 จ, หน้า 8 - 11) สรุปว่าการรายงานคุณภาพประจำปีของสถานศึกษาจะแสดงผลการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาในแต่ละปีว่าบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสามารถเทียบเคียงกับมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้ในการประเมินคุณภาพภายนอกที่สำนักงานรับรองมาตรฐาน และการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) กำหนดไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงภาระความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาต่อหน่วยงานต้นสังกัด และใช้ข้อมูลการรายงานเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพ ตลอดจนเพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับการประเมินและรองรับมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาโดยสำนักงาน ฯ โดยมีขั้นตอน คือ กำหนดเป้าหมาย ผู้รับรายงาน วางแผนการจัดทำรายงาน กำหนดรูปแบบรายงานตามนโยบาย หรือแนวปฏิบัติ ของสถานศึกษา แต่งตั้งคณะทำงาน จัดทำรายงานผลคุณภาพการศึกษาประจำปี ประกอบด้วย ผู้ช่วยผู้บริหาร ฝ่ายวิชาการ หัวหน้าแผนงาน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย รวบรวมวิเคราะห์ แปลผล และนำเสนอข้อมูล ผลการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาในรอบปี เขียนรายงาน และจัดทำเอกสารรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี นำเสนอคณะผู้บริหารสถานศึกษาพิจารณาให้ความเห็นชอบ เผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมาย ผู้รับรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปีของสถานศึกษา ติดตามผล และรับข้อมูลย้อนกลับจากกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี ซึ่งได้แก่นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงาน ต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชน เพื่อรับทราบความคิดเห็น ความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะที่มีต่อการจัดการศึกษาของสถาบัน และนำผลไปเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาต่อไป

6. การตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2544 ข, หน้า 8 - 31) สรุปแนวคิดพื้นฐาน และสิ่งดำเนินการ คือ การส่งเสริมให้สถานศึกษาพัฒนางานมุ่งสู่มาตรฐานคุณภาพการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระบบการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา การแสดงความรับผิดชอบในการตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาที่มี การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาพของสถานศึกษา โดยคณะกรรมการที่มีความเชี่ยวชาญ และจรรยาบรรณที่ใช้วิธีการที่เชื่อถือได้ซึ่งต้องทำอย่างน้อย 3 ปี ต่อ 1 ครั้ง และมีความเชื่อมโยงกับการประเมินภายนอกขององค์การมหาชน โดยสาระสำคัญของการตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษา คือ วิสัยทัศน์ และภารกิจของสถานศึกษา แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา การเรียน การสอน การเรียนรู้ ความก้าวหน้า และผลการเรียนรู้ของผู้เรียน การบริหาร และการจัดการ ส่วนเขตพื้นที่การศึกษา

จะใช้วิธีตรวจสอบโดย การสังเกตชั้นเรียนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง การดูผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้ของผู้เรียน การศึกษาวิเคราะห์ตัวอย่างหลักฐานการดำเนินงานของสถานศึกษา การสัมภาษณ์ การบันทึกผลการดำเนินงานตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษา

ดังนั้นแนวทางการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา มีแนวทางดำเนินงานที่สำคัญ 6 ประการ คือ การจัดทำสารสนเทศ การบริหารจัดการคุณภาพ การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพ การตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพ การรายงานคุณภาพการศึกษา ประจำปี ตลอดจนการตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย และหลักการของการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพ และมาตรฐาน โดยกำหนดรายละเอียดไว้ในหมวด 6 มาตรฐาน และการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย “ระบบการประกันคุณภาพภายใน” และ “ระบบการประกันคุณภาพภายนอก” เพื่อใช้เป็นกลไกในการผดุงรักษาคุณภาพ และมาตรฐานของสถาบันอุดมศึกษาการประกันคุณภาพภายใน เป็นการสร้างระบบและกลไกในการพัฒนา ติดตามตรวจสอบ และประเมินการดำเนินงานของสถานศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายเป้าหมาย และระดับคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดโดยสถานศึกษา และหรือหน่วยงานต้นสังกัดโดยหน่วยงานต้นสังกัด และสถานศึกษากำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษา ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน เสนอต่อสภาสถาบัน หน่วยงานต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณา และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอกการประกันคุณภาพภายนอก เป็นการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษา เพื่อให้มีการติดตาม และตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาโดยคำนึงถึง ความมุ่งหมาย หลักการ และแนวการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ ซึ่งประเมินโดย “สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือเรียกชื่อย่อว่า “สมศ.” พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งต้องได้รับการประเมินคุณภาพภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้ง ในทุกรอบ 5 ปี นับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน ซึ่งสมศ. ได้ดำเนินการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรก (พ.ศ. 2544 - 2548) เสร็จสิ้นไปแล้ว ปัจจุบันอยู่ระหว่างประเมินคุณภาพภายนอก รอบที่สอง (พ.ศ. 2549 - 2553) และการเตรียมการประเมินคุณภาพภายนอก รอบที่สาม (พ.ศ. 2554 - 2558) ในการประเมิน รอบที่สามของ สมศ. เป็นการประเมินทั้งระดับสถาบัน และคณะวิชาแต่หากสถาบันใดจัดการศึกษานอกสถานที่ตั้งหลัก เช่น

วิทยาเขต หรือศูนย์ หรือหน่วยจัดการศึกษานอกที่ตั้ง การประเมินจะครอบคลุมการจัดการนอกสถานที่ตั้งหลักทั้งหมด นอกจากนั้น การประเมินคุณภาพจะมีความสอดคล้องกับจุดเน้น หรือกลุ่มสถาบันที่แต่ละสถาบันเลือกตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2553, หน้า 3)

จากแนวคิดเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การประกันคุณภาพ เน้นการพัฒนาผู้เรียนทุกมิติ เป็นเรื่องสำคัญที่นำไปปฏิบัติได้ไม่ยาก และต้องสอดคล้องกับสังคม และวัฒนธรรมไทย ไม่เน้นการแข่งขันระหว่างสถานศึกษา แต่เป็นการรับประกันผู้จบการศึกษาว่าเป็นผู้มีคุณภาพมาตรฐาน

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

พจนานุกรม Contemporary English ของ Longman (1987, p. 668) ให้ความหมายคำว่า Model ไว้สามลักษณะใหญ่ คือ 1) เป็นแบบย่อส่วนของของจริงตรงกับความหมายในภาษาไทยว่าแบบจำลองของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น บ้านจำลอง หรือเรือจำลอง เป็นต้น 2) สิ่งของ หรือคนที่เป็นต้นแบบ เช่น ครูต้นแบบ นักเดินแบบ หรือแม่แบบในการพิมพ์ภาพ เป็นต้น และ 3) แบบ หรือรุ่นของผลิตภัณฑ์

ส่วน กู๊ด (Good, 1973, p. 370) รวบรวมความหมายไว้ 4 ความหมาย คือ 1) แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง หรือทำซ้ำ 2) ตัวอย่างเพื่อเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียง ตัวอย่างในการเป็นครู ที่ดี 3) แผนภูมิ หรือรูปสามมิติ ซึ่งเป็นตัวแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการ หรือแนวคิด และ 4) ชุดของปัจจัย หรือตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งรวมถึงตัวแปรประกอบ หรือสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจจะเป็นแบบสูตรคณิตศาสตร์ หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

บุญชม ศรีสะอาด (2556, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ (Model) หมายถึง โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบต่าง ๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ ที่แสดงขั้นตอนการทำงาน (Flow Chart) สามารถอธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรที่ปรากฏในธรรมชาติ หรือระบบต่าง ๆ ที่อธิบายลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบ หรือกิจกรรมในระบบ

ชอร์วินเรน (Schwinrian, 1979 cited in Bardo & Hartman, 1982, หน้า 70) กล่าวถึงรูปแบบทางสังคมศาสตร์ไว้ว่าเป็นชุดของข้อความ (A Set of Statement) เชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะ หรือบรรยายคุณสมบัติของสิ่งนั้น

ส่วน สโตนเนอร์ และวันเคิล (Stoner & Wankel, 1986, p. 12) รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่อช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น

สำหรับแนวคิดในการจัดการ และการบริหารการศึกษานั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรใช้คำว่า “รูปแบบ” มากกว่าคำอื่น รูปแบบการบริหารเป็นกรอบแนวคิดที่นำเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการ และบริหารการศึกษา เป็นการออกแบบระบบงาน และแนวทางการดำเนินการในการบริหาร เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล และรูปแบบการบริหารก็คล้ายกับแบบจำลองอื่น ๆ ผู้ออกแบบต้องกำหนดองค์ประกอบสำคัญที่ต้องการนำเสนอ เพื่อให้เห็นว่ารูปแบบ ที่ผู้เสนอเห็นว่า จะทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ รูปแบบการบริหารหมายถึง แบบแผนในการดำเนินงาน ของฝ่ายบริหาร เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรดำเนินไปในทิศทางที่พึงประสงค์ และนำไปสู่ การบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ดังนั้นรูปแบบการบริหารจึงประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ สองส่วน คือ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ และกลไกของรูปแบบ ซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของ รูปแบบ เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไข ของการเกิดขึ้นคงอยู่ และ ล้มสลายของรูปแบบที่สร้างขึ้น

นักวิชาการได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้หลายลักษณะดังนี้

กีฟ (Keeve, 1988, pp. 561 - 565) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบทางการศึกษา และ สังคมศาสตร์ไว้ 4 ประเภท คือ 1) Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้ในการอุปมาอุปมัยเทียบเคียง ปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบ ในการทำนายจำนวนนักศึกษาที่เข้าสู่ระบบสถาบัน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้า และ ปล่อน้ำออกจากถัง นักศึกษาที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบได้กับน้ำที่ไหลเข้าถัง นักศึกษาที่ออกจากระบบ เปรียบได้กับน้ำที่เป็ดออกจากถัง ดังนั้นนักศึกษาที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับนักศึกษาที่เข้าสู่ระบบลบ ด้วยนักศึกษาที่ออกจากระบบเป็นต้น 2) Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการ บรรยาย หรืออธิบาย ปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิหรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทาง ความคิดองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ของปรากฏการณ์นั้น ๆ เช่น รูปแบบ การเรียนรู้ในสถาบัน รูปแบบการสอน รูปแบบการควบคุมวิทยานิพนธ์ และรูปแบบการบริหาร การศึกษาประชากร เป็นต้น 3) Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์ เป็น สื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันมากในสาขาจิตวิทยา และการศึกษารวมทั้งการบริหารการศึกษา 4) Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่ เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์ กันเชิงเหตุ และผล เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดามารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้าน และระดับ สติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

การศึกษา และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการ และการบริหารจัดการ (The Model of Organization and Management) ตามแนวคิดของบาวน์ และ โมเบิร์ก (Borwn & Moberg, n.d. อ้างถึงใน สมาน อัสวภูมิ, 2537, หน้า 16) ได้สังเคราะห์รูปแบบ ขึ้นมาจากแนวคิดเชิงระบบ (Systems Approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach) องค์ประกอบ ตามรูปแบบของ บาวน์ และ โมเบิร์ก ประกอบด้วย 1) สภาพแวดล้อม (Environment) 2) เทคโนโลยี (Technology) 3) โครงสร้าง (Structure) 4) กระบวนการจัดการ (Management Process) 5) การตัดสินใจ (Decision Making)

สำหรับองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารการศึกษา เท่าที่พบจากการศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวข้องพบว่า ส่วนใหญ่จะกล่าวถึง การจัดการการบริหาร หรือ โครงสร้างระบบบริหาร และ แนวทางในการดำเนินงานในภาระหน้าที่ (Function) ที่สำคัญ ๆ ในการบริหารงานขององค์กรนั้น ๆ เช่นการบริหารงานบุคลากร การบริหารงานการเงิน การบริหารงานวิชาการ เป็นต้น

การพัฒนาแบบตามแนวทางการศึกษาของ รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ (2548, หน้า 92 - 93) ได้พัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรของสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานมุ่งศึกษาการพัฒนา รูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขึ้นพื้นฐานที่เหมาะสม การศึกษามีรายละเอียดในการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษา และสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิด และหลักการบริหาร คุณภาพทั้งองค์กร โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่ได้รับเลือกเป็นโครงการ นำร่องการวิจัย และการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการศึกษาเอกสารงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาสภาพจริงจากรายงานการประเมินตนเองของสถาบันที่ผ่านการประเมิน คุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร โดยการสังเคราะห์แบบสัมภาษณ์จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 นำมาสร้างเป็นรูปแบบจำลองระบบ บริหารคุณภาพทั้งองค์กรด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแบบ เลือกตอบ เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็น

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการพัฒนารูปแบบระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์กร โดยใช้เทคนิคเดลฟาย จากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติการใช้รูปแบบจำลองจาก ขั้นตอนที่ 2 นำมาศึกษาวิเคราะห์ และกำหนดรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรด้วย เทคนิคเดลฟาย 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษา

ครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุป และนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ และจัดทำเป็น รายงานผลการวิจัยต่อไป

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบนั้นมีแนวทางที่แตกต่างกัน ส่วนการพัฒนา รูปแบบ คือ มีการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้เต็มรูปแบบ มีการควบคุมตัวแปรอย่างเข้มข้น ตามแบบการวิจัยเชิงทดลอง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิด และแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบไว้ 3 แบบ (สมาน อัสวภูมิ, 2547 อ้างถึงใน ชุติกร ยิ้มสุด, 2552, หน้า 59 - 60) ดังนี้ คือ 1) การศึกษารูปแบบ หมายถึงการศึกษาสภาพปัจจุบันของรูปแบบนั้น ๆ ตามกรอบรูปแบบที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ว่ามีสภาพอย่างไร ซึ่งอาจจะดำเนินการได้ทั้งโดยวิธีการสำรวจความคิดเห็น หรือการศึกษาสภาพจริงในภาคสนาม 2) การนำเสนอรูปแบบ หมายถึง การวิจัยที่ นอกจากจะศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาของรูปแบบปัจจุบันแล้ว ผู้วิจัยยังต้องออกแบบ และนำเสนอรูปแบบใหม่เพื่อให้ได้รูปแบบการดำเนินงาน หรือการบริหารที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ แต่การวิจัย เพื่อนำเสนอรูปแบบนี้ผู้วิจัย ยังไม่ต้องทดลองใช้รูปแบบเพียงแต่จัด โอกาสในการนำเสนอรูปแบบ เพื่อการพิจารณาของผู้เกี่ยวข้องในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น เช่น การนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อการพิจารณา และประเมินในรูปแบบของแบบสอบถาม หรือในรูปแบบการประชุมสัมมนาการนำเสนอรูปแบบ ให้ผู้ปฏิบัติประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ตลอดจนการให้ข้อความคิดเห็นเสนอแนะเท่านั้น การรายงานผลการวิจัย จะนำเสนอทั้งส่วนที่เป็นการศึกษาสภาพปัจจุบันของรูปแบบ การออกแบบรูปแบบ และผลการนำเสนอรูปแบบด้วย 3) การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การวิจัย ที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการทั้งสามส่วน คือการศึกษารูปแบบ การออกแบบรูปแบบใหม่ และการนำรูปแบบใหม่ไปทดลองใช้ในสภาพจริง ซึ่งจะเป็นการทดลองซ้ำตามสภาพจริง โดยไม่ต้องควบคุมตัวแปรอย่างเข้มงวดมากนัก หรือทดลองตามแบบการวิจัยทดลองที่แท้จริงก็ได้ และรายงานผลการทดลองใช้ ส่วนจะมีการทดลองใช้รูปแบบจะมีการดำเนินการในรอบในลักษณะการวิจัย และพัฒนานั้นก็แล้วแต่โครงการวิจัยนั้น

การวิจัยเชิงอนาคต (Ethnographic Delphi Future Research - EDFR)

อนาคตศาสตร์ และการวิจัยอนาคต (Futurism and Futures Research)

คำว่า “อนาคต” (นาคยา ปีฉันทนานนท์, 2526, หน้า 7) หมายถึง ระยะเวลาที่ยังไม่ถึง หรืออนาคตก็ยังไม่ปรากฏอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นอนาคตจะไม่ปรากฏอยู่แม้ในอนาคต เพราะว่าอนาคตที่กล่าวนั้นจะปรากฏต่อเมื่อกลายเป็นปัจจุบันไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์ปุถุชนทั้งหลาย ต่างก็ล้วนแต่มีความต้องการที่จะมีโอกาสได้ล่วงรู้อนาคตที่กำลังจะเกิดขึ้นในวันข้างหน้า ดังนั้นจึงทำให้เกิด

แนวความคิดที่จะศึกษาอนาคตเกิดขึ้น

เทียนฉาย กิระนันท์ (2537, หน้า 18) ได้ให้ความหมายว่า การวิจัยอนาคต เป็นงานวิจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งในการวางแผน และกำหนดนโยบายตลอดจนแนวทางการดำเนินงานในอนาคต โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำการทำนาย เหตุการณ์คาดคะเน หรือพยากรณ์เหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้จะต้องอิงพื้นฐานข้อมูล และข้อค้นพบที่จะได้จากการวิจัย เพื่อค้นหา และอาจจะต้องอิงกับข้อมูลในระยะเวลาหนึ่งที่ผ่านมาในอดีตด้วย เพื่อที่จะสามารถวาดภาพพิจารณาถึงแนวโน้มที่จะเกิดเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ในอนาคต

พนารัตน วิสวเทพนิมิตร (2539, หน้า 65) ได้ให้ความหมายว่า การวิจัยอนาคตเป็นวิธีการศึกษาอย่างหนึ่ง เป็นระบบเพื่อทำนาย คาคการณ์ หรือพยากรณ์แนวโน้มเหตุการณ์ หรือภาพของเรื่องหนึ่งในอนาคตของประชากร หรือสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยอิงพื้นฐานข้อมูลจาก อดีต ปัจจุบัน ไปสู่อนาคต

อนาคตศาสตร์ (Futurism) หรือ อนาคตนิยมซึ่งมีคำภาษาอังกฤษที่ตรงกับความหมายนี้หลายคำได้แก่ Futurism, Futuristic, Future Studies, Future Research, Futurology, Futurable และ Prognostic เป็นต้น (นาคยา ปิณฑนานนท์, 2526, หน้า 54) แต่คำที่ใช้กันอย่างกว้างขวางที่สุด คือ Futurism ซึ่งจะมีความหมายที่บอกถึง แนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับทางเลือกอนาคตต่าง ๆ (Alternative Futures) ของกลุ่มประชากร หรือสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่ลักษณะเป็นลัทธิปรัชญาสาขาหนึ่ง และอนาคตศาสตร์เชื่อว่า อนาคตเป็นเรื่องที่สามารถศึกษาได้อย่างเป็นระบบ การคิดเกี่ยวกับอนาคตของมนุษย์ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้สร้างอนาคตจึงต้องเลือกทำอนาคตที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้น และคิดหาทางป้องกัน ทางเลือกที่ไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดขึ้นได้ ถ้าหากอนาคตที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้น จะต้องเตรียมการอย่างไร จึงจะเผชิญหน้ากับมันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด นอกจากนั้นอนาคตศาสตร์ยังเชื่อว่า การคิดถึงทางเลือกต่าง ๆ ในอนาคตช่วยให้มนุษย์เตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับอนาคต และเข้าใจสถานการณ์ของมนุษย์ในปัจจุบันได้ดีขึ้น การเตรียมตัวเผชิญกับอนาคต ตามแนวของอนาคตศาสตร์ คือ การคิด และสร้างอนาคตเสียตั้งแต่ปัจจุบันดังคำที่ว่า “The Future is Now” ดังนั้นกระบวนการของนักอนาคตศาสตร์ จึงมีลักษณะเป็น “Proactive” มากกว่า “Reactive” (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2529, หน้า 22 - 23)

เอล โจเซฟ (Earl Joseph, 1974 อ้างถึงใน นาคยา ปิณฑนานนท์, 2526, หน้า 61) ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญ 2 ประเด็นที่มีผลต่อแนวความคิดของนักอนาคตศาสตร์ คือ

1. โลกที่เราจะมีชีวิตอยู่ในอีก 5 - 10 ปีข้างหน้า สามารถสร้างขึ้นได้จากการตัดสินใจตั้งแต่ปัจจุบัน จะไม่ทำให้โลกในอีก 5 ปีข้างหน้า มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนักแต่แน่นอน

เปลี่ยนแปลงโลกที่เราจะมีชีวิตอยู่ในอีก 5 ถึง 10 ปีข้างหน้าได้ นับจากปัจจุบันนี้ ข้อเท็จจริงนี้เป็นผลมาจากช่องว่างของเวลาระหว่างการตัดสินใจ และผลกระทบสุดท้าย

2. หลายสิ่งหลายอย่างสามารถทำได้ใน 20 ปี มีตัวอย่างหลายประการที่สนับสนุนข้อความนี้ อย่างเช่น การเริ่มใช้ระเบิดนิวเคลียร์ ใช้เวลาหลังจากที่ได้ตัดสินใจแล้วเพียง 4 ปี และการที่มนุษย์เดินทางไปเหยียบดวงจันทร์ก็ใช้เวลาเพียง 8 ปี เท่านั้น

วิธีวิทยาการวิจัยอนาคต

วิธีวิทยาการวิจัยอนาคต เป็นการสำรวจ สร้าง ทดสอบ วิสัยทัศน์ ที่เป็นไปได้ หรือที่พึงปรารถนาจะให้เกิด และการนำวิสัยทัศน์เชิงอนาคตมาใช้ในการกำหนดนโยบาย ยุทธวิธี แผนงาน ที่ต้องการให้เกิดมา มีโอกาสจะเป็นจริงมากขึ้น การศึกษาอนาคตเป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลง (Change) ที่คิดว่าจะเกิด ซึ่งศาสตร์ที่เป็นพหุสาขาวิชาช่วยทำนาย หรือคาดการณ์เป้าหมายของการวิจัยอนาคต มิใช่เพื่ออยากรู้เรื่องอนาคต แต่ช่วยให้ตัดสินใจได้ดีขึ้น ช่วยพัฒนาหน่วยงาน องค์กรให้สามารถอยู่รอดได้ในโลกอนาคต ทำให้เข้าใจโลกในอนาคต การวิจัยแบบนี้ช่วยผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับกำหนดนโยบายมากกว่าการศึกษา ว่าสิ่งที่คาดการณ์ถูก หรือผิด ลักษณะสำคัญของการวิจัยอนาคตที่สำคัญ คือ การวิจัยที่เน้นการตัดสินใจเป็นสำคัญ (Decision Centered) โดยช่วยอธิบายแรงผลักดัน ความกดดันที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อการตัดสินใจที่ฉลาดมากขึ้นในการที่พัฒนาหน่วยงาน องค์กรไปสู่เป้าหมายในอนาคตที่กำหนดไว้อย่างชาญฉลาด และยังเป็นการวิจัยที่ให้ ความสำคัญกับประเด็น หรือคำถาม (Subject oriented or Question oriented) ที่สนใจศึกษา Glenn (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 216, อ้างอิงมาจาก Glenn, 1999)

กฤษดา กรุดทอง (2530, หน้า 14 - 15) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการวิจัยอนาคตสรุปได้ ดังนี้

1. การวิจัยอนาคต มุ่งเพื่อการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย และการวางแผน
2. การวิจัยอนาคต มุ่งชี้ถึงทางเลือกที่เป็นไปได้หลายวิธี มิใช่วิธีใดวิธีหนึ่ง วิธีเดียว
3. การวิจัยอนาคต มุ่งมองอนาคตทั้งในด้านดี (Utopia) และในด้านเลว (Dystopia)
4. การวิจัยอนาคต มุ่งพัฒนา “อนาคตที่ควรจะเป็น” (Probabilistic Future)

จุดหมายของการวิจัยอนาคต

จุดมุ่งหมายของการวิจัยอนาคต เพื่ออธิบายให้ทราบถึงทางเลือกในอนาคต ซึ่งคาดว่าจะเป็นไปได้สำหรับประชาชนในสังคมหนึ่ง ๆ ทำให้ทราบถึงขอบเขต และความรู้ความสามารถของตนเอง ในการคาดการณ์อนาคตที่จะเป็นไปได้นั้น เพื่อชี้ให้ทราบถึงการแก้ไขปัญหา และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากอนาคตที่คาดการณ์ไว้ เพื่อเป็นการเตือนให้ทราบล่วงหน้า จากสิ่งบอกเหตุที่ไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ อันอาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต และเพื่อทำความเข้าใจเบื้องหลังของกระบวนการ

เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ, 2547, หน้า 215)

พิรธ บุญรัตพันธุ์ (2555, หน้า 40 - 42) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษาอนาคตมีดังนี้

1. การศึกษาอนาคตช่วยในกระบวนการตัดสินใจ

1.1 ช่วยกำหนดกรอบการทำงานในการตัดสินใจ เพื่อการวางแผน กล่าวคือ แผนนโยบาย หรือการตัดสินใจใด ๆ จะไม่สามารถกระทำได้หากขาดข้อตกลงเบื้องต้น (Assumption) หรือหากมีแต่เป็นข้อตกลงเบื้องต้นที่ผิดพลาด ก็จะนำไปสู่ความเสียหายซึ่งข้อตกลงเบื้องต้นนี้สามารถได้มาด้วยการศึกษาอนาคต แม้จะเป็นเพียงความเป็นไปได้ หรือความน่าจะเป็นมากกว่าความถูกต้องแน่นอน แต่ก็หลักเกณฑ์ที่จะช่วยให้การวางแผนนำไปพิจารณาประกอบการวางแผนการกำหนดนโยบาย หรือการตัดสินใจได้

1.2 ช่วยในการตัดสินใจหาทางป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ก่อนจะกลายเป็นปัญหาลุกลาม และการตัดสินใจ เพื่อให้มีการกระทำกับโอกาสที่คาดว่าจะเป็นไปได้ และเหมาะสม

1.3 ช่วยในการตัดสินใจ เลือกวิธีการป้องกันปัญหาจากหลาย ๆ วิธีที่นักอนาคตได้เสนอทางเลือกไว้ให้

1.4 ช่วยให้ผู้สามารถประเมินทางเลือกของนโยบาย และการปฏิบัติ เนื่องจากนักอนาคตได้ช่วยประเมินทางเลือกต่าง ๆ ไว้ โดยวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เป็นไปที่จะมีต่อโลกแห่งอนาคตนั้น

1.5 ช่วยเพิ่มโอกาสในการเลือกสรรจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง ที่เสนอไว้ทำให้ผู้คนมีความเป็นอิสระในการเลือกสรร สามารถหลีกเลี่ยงจากการเป็นทาสของการยอมรับแนวโน้มในปัจจุบัน ที่อาจจะนำไปสู่ความหายนะได้

2. ช่วยในการเตรียมคน สำหรับอนาคตที่กำลังเปลี่ยนแปลง การศึกษาความเป็นไปได้ของอนาคต จะทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในตนเอง ทำให้คนเริ่มมองไปข้างหน้า คำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งที่เป็นปัญหา และไม่เป็นปัญหา การมุ่งไปข้างหน้าไม่ถอยหลังจะเป็นเหตุให้ประชาชนได้มีโอกาสเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น นอกจากนี้ยังจะทำให้เกิดความมั่นใจและมองอนาคตในแง่ดี สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ด้วยความตื่นตัวสนใจมากกว่าจะสะท้านกลัวประชาชนจะมุ่งหน้าเข้าสู่อนาคตนั้นประหนึ่งคนที่ไม่เคยเข้าไปในดินแดนใดดินแดนหนึ่ง แต่มีแผนที่อย่างหายาบ ๆ อยู่ในมือซึ่งแม้จะไม่ถูกต้องมากนัก แต่ก็พอใช้เป็นแนวทางให้แก่เขาได้

ซึ่งแผนที่ดังกล่าวเปรียบเทียบกับได้กับผลจากการศึกษาอนาคต นอกจากนี้การศึกษานาคตยังช่วยให้ประชาชนยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้น อันเนื่องมาจากการเตือน สามารถปรับตัวได้ และจะทำให้เดินทางเข้าสู่อนาคตนั้นได้ โดยมีความสับสนวุ่นวายทางจิตใจน้อยที่สุด

3. ส่งเสริมให้เกิดความปรองดอง และร่วมมือแม้ว่าในอดีตจะมีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันอย่างมากมายก็ตาม แต่เนื่องจากอดีตก็เป็นสิ่งที่ผิดพลาดมาแล้ว และไม่สามารถทำให้ดีขึ้นได้ แต่สำหรับอนาคตเป็นโลกแห่งความฝันที่สามารถทำให้เกิดเป็นจริงได้ หากใช้ความพยายาม เพราะอนาคตยังมิได้แปดเปื้อนด้วยความชั่วร้าย หรือความอิจฉาริษยา ดังนั้นการมุ่งอนาคตจะทำให้คนลืมอดีต แต่จะเริ่มต้นปรองดอง และร่วมมือกันได้เพราะการมุ่งอนาคต จะทำให้ผู้คนคำนึงถึงแต่ในด้านดี และมีความมุ่งมั่นที่จะไปถึงให้ได้

4. ช่วยในการสร้างสรรค์การศึกษาอนาคต จะสามารถชักจูง และให้ความสนใจต่อการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เพราะการมองอนาคตที่ห่างไกลออกไปมากกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ย่อมทำให้สามารถคิดได้อย่างสบายอารมณ์ และสร้างสรรค์ ซึ่งลักษณะความมีอิสระในการคิดเช่นนี้ จะก่อให้เกิดกระแสดความคิดที่หลั่งไหลเข้าไปในความสำนึก และเมื่อได้รับการประเมินในภายหลังแล้วก็สามารถนำไปใช้ได้

5. เป็นเทคนิคในด้านการศึกษานาคต เป็นเครื่องมือที่ดีเยี่ยมอย่างหนึ่ง ที่จะชักจูงให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ เกิดความตระหนักว่า พวกเขาสามารถสร้างโลกได้ โลกที่ดีกว่าที่คนอื่น ๆ คิด และจะทำให้พวกเขาทราบได้ว่า พวกเขาไม่สามารถจะจัดการใด ๆ กับอดีตได้อีกแล้ว เพราะทุกอย่างของอดีตเป็นประวัติศาสตร์ที่ลงตัวแน่นอนไปแล้ว จะเปลี่ยนแปลงใด ๆ อีกไม่ได้อีกแล้ว มีเพียงแต่อนาคตเท่านั้น ที่ยังเปิดโอกาสให้พวกเขาสามารถเปลี่ยนแปลง หรือควบคุมได้อยู่

6. ช่วยในการสร้างปรัชญาแห่งชีวิต การศึกษานาคตจะช่วยให้นักคิดเกิดความคิดเกี่ยวกับเป้าหมายชีวิตอย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิด “ปรัชญาชีวิต” ของแต่ละคนขึ้น อันจะทำให้บุคคลเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการมีปฏิกิริยา (Reaction) กับปัญหา เป็นการเตรียมตัวป้องกัน (Pre Action) ต่อปัญหาล่วงหน้า คอรันิช (Cornish, 1997, อ้างถึงใน สมบูรณ์ศิลป์ รุ่งธรรม, 2547, หน้า 89 - 90) ได้สรุปถึงประโยชน์ของการศึกษานาคตไว้ดังนี้

6.1 ช่วยในกระบวนการตัดสินใจเนื่องจากการศึกษานาคต จะได้ข้อมูลเบื้องต้นที่เป็นประโยชน์ในการมองปัญหา หาวิธีแก้ปัญหา ประเมินทางเลือก หลีกเลี่ยงการสูญเสีย

6.2 ช่วยในการเตรียมคนสำหรับอนาคตที่กำลังเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้จะทำให้คนมองไปในเหตุการณ์ข้างหน้า จึงเน้นโอกาสการพัฒนาความมั่นใจ ดำเนินการตามแผนอย่างรัดกุม ลดความสับสนทางจิตใจลง เนื่องจากเตรียมคนไว้รับสถานการณ์แล้ว

6.3 ส่งเสริมให้เกิดความปรองดอง และร่วมมือกัน เป็นการเริ่มต้นใหม่ละทิ้งสิ่งที่ไม่ดีในอดีตไปมุ่งคำนึงถึงสิ่งที่ดี ๆ ในอนาคต

6.4 ช่วยในการสร้างสรรค์การศึกษาอนาคตสามารถชักจูง ให้ความสนใจต่อการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

6.5 เป็นเทคนิคในด้านการศึกษาชักนำให้ผู้ที่อยู่ในวัยเรียน วัยศึกษาได้พยายามมองอนาคต และเกิดความตระหนักว่าเขาสามารถสร้างอนาคตได้ สามารถเลือกสรรในสิ่งที่คิดว่าได้อดดีเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนไปแล้ว แต่อนาคตยังเปิดโอกาสให้เลือกได้

6.6 ช่วยสร้างปรัชญาแห่งชีวิต ช่วยให้คนคิดอย่างเป็นระบบ ทำให้เปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการมีปฏิกิริยากับปัญหา เป็นการเตรียมตัวป้องกันต่อปัญหาส่วนหน้า

ลักษณะของการวิจัยอนาคต

นาตยา ปิรันธนาพันธ์ (2526, หน้า 36 - 40) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการวิจัยอนาคตไว้ ดังนี้

1. เวลา การกล่าวถึงระยะเวลาในอนาคตศาสตร์ มักกล่าวเป็นช่วงเวลาจาก 5 - 50 ปี หรือบางทีก็มากกว่านี้ หรือบางทีก็กล่าวเป็นระยะเวลา เช่น จากนี้ไปอีก 20 - 30 ปี ข้างหน้า ในการมองภาพอนาคตนั้น มิใช่ดูจากความแตกต่างของเวลา แต่เป็นเรื่องของการเน้นถึงสภาพเงื่อนไข และสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีผลต่อความเป็นไปได้ของอนาคต ของสิ่งที่เรากำลังศึกษา และทางเลือกของการสิ่งนั้นก็จะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจในปัจจุบันด้วย

2. ปัญหา ที่นักวิจัยอนาคตให้ความสนใจมีอยู่อย่างน้อย 3 ลักษณะ คือ ประการแรก มิใช่เป็นปัญหาที่มีอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานใด หรือการตัดสินใจของใครโดยเฉพาะ ประการที่สอง มักจะนำแนวทางต่าง ๆ จากหลายสาขาวิชามาใช้ในการแก้ปัญหา โดยให้สัมพันธ์กับปัญหาที่แท้จริงที่เป็นอยู่ และประการสุดท้าย ปัญหาอาจก่อตัวขึ้นเพื่อการวิเคราะห์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่การแก้ปัญหาที่แน่นอนยังไม่สามารถคาดหวังได้

3. ความไม่แน่ใจ และความไม่ต่อเนื่อง ความไม่แน่ใจเป็นเรื่องธรรมดาในกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของเรา โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีลักษณะการอาศัยประสบการณ์เป็นองค์ประกอบปรากฏการณ์นั้น ๆ มีลักษณะของความต่อเนื่องที่เคยเป็น และดำเนินอยู่ต่อไป กรณีเช่นนี้ ความไม่แน่ใจในการศึกษาอนาคตของสิ่งนั้น ก็อาจมีมาก แต่ในสภาพความเป็นจริงในสังคมปรากฏการณ์หลายอย่างมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่ต่อเนื่อง และไม่คงที่เนื่องจากมีตัวแปรอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น บางครั้งก็เหลือวิสัยที่จะทราบ หรือควบคุมตัวแปรเหล่านั้นไว้ล่วงหน้าได้ ในลักษณะเช่นนี้ความไม่แน่ใจจะมีมาก ดังนั้น สิ่งที่เราากำลังเผชิญอยู่ก็คือ ปัญหา หรือ

ปรากฏการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่ต่อเนื่อง และมีตัวแปรอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกัปัญหา นั้น ซึ่งนักวิจัยอนาคตให้ความสำคัญว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาอนาคต

4. ความพอเพียง เนื่องจากอนาคตเป็นเรื่องของความไม่แน่ใจ เพราะข้อจำกัดในเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับอนาคตของสิ่งนั้น และเพราะว่าอนาคตโดยตัวของมันเอง เป็นผลของการตัดสินใจ ที่ยังมาไม่ถึงผลที่ได้จากวิธีการวิจัยอนาคตจึงมีลักษณะที่ไม่รู้จักพอไม่ยุติที่ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มักจะมีทางเลือกหลายอย่าง การวิจัยอนาคตไม่ได้มีเป้าหมายเบื้องต้นอยู่ที่การพยากรณ์ว่าจะไร เกิดขึ้น แต่เป็นการจัดเตรียมภาพรวมที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นไว้ล่วงหน้ามากกว่า ดังนั้นการวิจัย อนาคตจึงมักเกี่ยวข้องกับการแสวงหาทางเลือกแห่งอนาคต

5. ทฤษฎี โดยทั่วไปแล้ว การวิจัยอนาคตไม่ได้ผูกพันอยู่กับทฤษฎีที่อธิบายความเป็นเหตุ เป็นผลของเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ แต่ก็มิได้หมายความว่า การวิจัยอนาคตจะใช้วิธีการพยากรณ์ โดยอาศัยสัญชาตญาณ แต่ในการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ และการจัดลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ นักวิจัยอนาคต จะมีอิสระมากกว่านักสังคมศาสตร์ที่มักจะใช้ และสร้างทฤษฎีตลอดจนข้อสมมติฐานในเชิงทฤษฎีต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาอนาคตมีผลต่อ การพัฒนาทฤษฎีต่าง ๆ

6. เทคนิคการวิเคราะห์ บางครั้งมีผู้กล่าวว่า การวิจัยอนาคตมีลักษณะของการพยากรณ์ แบบการใช้จินตนาการ โดยยกตัวอย่างเทคนิคการพยากรณ์แบบสร้างอนาคตภาพ (Scenario) การคาดการณ์อนาคต (Delphi) ซึ่งตรงข้ามกับวิธีการที่มีลักษณะเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์แต่ ความจริงแล้วในการศึกษาเรื่องเดียวกัน การใช้เทคนิคเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องแยกออกจากวิชาการ ทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำมาใช้ร่วมกันได้ นอกจากนั้น วิธีการอื่น ๆ เช่นการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) และการวิเคราะห์นโยบาย (Policy Analysis) ก็มีผู้นำมาใช้กับการวิจัยอนาคต จึงมีลักษณะของการผสมผสานกันระหว่าง วิธีการทางวิทยาศาสตร์ และวิธีการเชิงพรรณนา

7. การนำผลที่ได้ไปใช้ ผลที่ได้จากการวิจัยอนาคต ได้นำไปใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่นใช้ เป็นข้อมูลในการวางแผน และการตัดสินใจ ตลอดจนให้ข้อมูลแก่หน่วยงานที่ต้องการข้อมูลเฉพาะ เรื่อง

8. ความสัมพันธ์กับวิธีการวางแผน การวิจัยอนาคตมีส่วนร่วมในการวางแผน และวิธีการ ตัดสินใจอยู่มาก อาจกล่าวได้ว่า การวางแผนเป็นวิธีการอย่างหนึ่งซึ่งรวมถึงการเตรียมการตัดสินใจ อย่างเป็นระบบการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่จะสะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมาย และคุณค่าอย่างใด อย่างหนึ่งปรากฏอยู่ดังนั้น การวางแผนจึงต้องอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และการพัฒนา สภาพแวดล้อมของสิ่งหนึ่งสิ่งใดในอนาคตด้วย

9. ค่านิยม เป้าหมาย และปทัสถาน บางคนกล่าวว่า เรื่องของค่านิยม ปทัสถานควรแยก ออกจากการวิจัยอนาคต โดยให้ความเห็นว่า การวิจัยอนาคตมีอิทธิพลต่อการวางแผน และการ ตัดสินใจไม่ตรงก็โดยอ้อม อย่างไรก็ตาม อนาคตของสิ่งที่มีพื้นฐานของค่านิยม เป้าหมาย และ ปทัสถานต่างกัน ย่อมมีผลต่อการกำหนดการวางแผน และความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยม และเป้าหมายไว้ล่วงหน้ากล่าวสรุปได้ว่า ทั้งค่านิยม เป้าหมาย และปทัสถาน ล้วนมีผลต่อการทำให้ สิ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับอนาคตมีผลต่าง ๆ กันไปด้วย

จากความเชื่อของนักอนาคตศาสตร์ที่ว่า อนาคตเป็นเรื่องที่สามารถทำการศึกษาได้อย่าง เป็นระบบ เนื่องจากเขาเชื่อว่า ความเชื่อของมนุษย์จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และการตัดสินใจของ มนุษย์ ประกอบกับความเชื่อที่ว่ามนุษย์ จะสามารถควบคุมอนาคตได้ ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำ ให้เกิดแนวความคิดต่าง ๆ ของอนาคตศาสตร์ขึ้น และเป็นต้นกำเนิดของการวิจัยอนาคตทั้งหมด การวิจัยอนาคต จึงหมายความว่า วิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับแนวโน้มต่าง ๆ ที่เป็น ทางเลือกของเรื่องที่ศึกษาที่คาดว่าจะเป็นไปได้ (Possible) หรือน่าจะเป็นไปได้ (Probable) โดยมี จุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้ (จุมพล พูนภักทรชีวิน, 2529, หน้า 23 - 24)

1. เพื่อบรรยายอนาคตรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ หรือน่าจะเป็นของกลุ่มประชากร ที่ศึกษา
2. เพื่อประเมินสถานภาพในปัจจุบันกับความรู้ต่าง ๆ ที่เรามีอยู่ในปัจจุบันกับอนาคต ที่เป็นไปได้แต่ละทาง
3. เพื่อบ่งชี้ถึงผลกระทบ และผลต่อเนื่องที่เป็นไปได้ต่าง ๆ ของแต่ละอนาคต
4. เพื่อให้สัญญาณเตือนภัยล่วงหน้าเกี่ยวกับอนาคตที่ไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดขึ้นได้
5. เพื่อเข้าใจเบื้องหลังของกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

เทคนิคการพยากรณ์

วิธีการ หรือเทคนิค การวิจัยอนาคตแบบต่าง ๆ โจเซฟ (Joseph, 1974 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตนะ, 2532; นาดยา ปิรันธนาพันธ์, 2526) จำแนกได้ 18 วิธี คือ

1. เทคนิคการพยากรณ์เชิงสำรวจ (Trend Exploratory Forecasting) เป็นการสำรวจ เรื่องราวในอดีต เพื่อแสวงหาแนวทางที่สืบเนื่องมาสู่ปัจจุบัน และสู่อนาคต โดยเชื่อว่าแนวโน้มของ สิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกันไป
2. เทคนิคการพยากรณ์แบบเดลฟาย (Delphi Forecasting) เป็นการศึกษาความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญ และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังเรื่องอนาคต จากบุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ ในสาขาใดสาขาหนึ่ง

3. เทคนิคการพยากรณ์แบบเมตริกซ์ (Matrix Forecasting) หรือ ที่เรียกว่าการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้ เป็นเทคนิคที่แสดงให้เห็นว่า แนวโน้ม หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อาจมีผลกระทบต่อกันและกันได้อย่างไร ใช้เป็นวิธีทางสำหรับพิจารณาว่า แรงผลักดันต่าง ๆ ล้วนมีส่วนในการสร้างอนาคตอย่างไร ซึ่งเป็นการแยกแยะอนาคต ที่มีความซับซ้อนเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ โดยแต่ละองค์ประกอบย่อย มีอิสระออกจากกัน ให้มีการเปรียบเทียบซึ่งกัน และกัน เช่น ในด้านประสิทธิผลการลงทุน และผลที่ได้ความเป็นไป และความต้องการ

4. เทคนิคการพยากรณ์แบบวงล้ออนาคต (Futures Wheel Forecasting) เป็นเทคนิคการประเมินความคงที่ภายใน ของการพยากรณ์แนวโน้ม โดยเริ่มปัญหาที่ศูนย์กลาง แล้วจากปัญหานี้ จะทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ เชื่อมโยงออกไป

5. เทคนิคการพยากรณ์สถานการณ์จำลอง (Simulation Forecasting) เป็นการสร้างอนาคตจำลอง และใช้พยากรณ์ความเป็นไปได้ของอนาคต มักจะใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ หรือ อาจอยู่ในโมเดล และเกม ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับนักการศึกษานักธุรกิจ และนักปกครอง

6. เทคนิคการพยากรณ์แบบภาพอนาคต (Scenario Forecasting) เป็นเทคนิคที่ใช้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับอนาคต เป็นแนวทางในการแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ เกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้ และกระบวนการสร้างภาพ ทำให้ผู้เขียน หรือผู้อ่านได้แนวทางในการตรวจสอบอนาคต และการตัดสินใจในแนวทางต่าง ๆ

7. เทคนิคการพยากรณ์แบบแขนงต้นไม้สัมพันธ์ และแผนที่บริบท (Relevance Tree and Contextual Map Forecasting) เป็นวิธีการพยากรณ์ ที่มุ่งเป้าหมายเป็นหลักโดยมีทางเลือกต่าง ๆ เป็นแนวทาง เพื่อสู่เป้าหมายอนาคตที่ตั้งใจไว้ เทคนิคนี้เป็นการวางแผนว่า เราจะไปสู่อนาคต หรือ หลีกเลียงอย่างใดอย่างหนึ่งได้อย่างไร และเป็นเครื่องมือสำหรับการกำหนดข้อจำกัด และการตัดสินใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอนาคตที่ตกลงไว้

8. เทคนิคการระบุค่าใช้จ่าย และวิธีการปฏิบัติสำหรับการแก้ปัญหา (Cost Benefit Analysis) เป็นอีกวิธีหนึ่ง ที่ใช้ในการพิจารณาเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการประเมินผลการอธิบายทางเลือกต่าง ๆ การระบุค่าใช้จ่าย และวิธีการปฏิบัติสำหรับการแก้ปัญหาแต่ละทางเป็นต้น เพื่อให้ผู้ที่มีหน้าที่ต้องตัดสินใจ สามารถเลือกแนวทางการปฏิบัติระหว่าง โปรแกรม และนโยบายอย่างเต็มที่ และมีความหมาย

9. การวิเคราะห์ระบบ (Systems Analysis) วิธีการนี้ตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงที่ว่า นักวางแผนมักเกี่ยวข้องกับข้ออยู่กับระบบ และภายในระบบย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ระบบอาจหมายถึง กลุ่มของสิ่งต่าง ๆ ผู้ที่ทำหน้าที่วิเคราะห์ระบบจะช่วย ผู้ที่ทำหน้าที่ในการตัดสินใจได้

เลือกแนวทางในการปฏิบัติ โดยการเปรียบเทียบค่าใช้จ่าย ประสิทธิภาพ และความเสี่ยงของการปฏิบัติแต่ละทาง

10. การทำนาย และการวางแผนอย่างเป็นระบบ (Technology Assessment) เป็นวิธีการอธิบายถึง ค่าใช้จ่าย และผลที่ได้ของเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเน้นการพิจารณาสภาพแวดล้อม และสังคม ที่มีต่อโปรแกรม หรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องการศึกษา

11. การวิจัยดำเนินการ (Operations Research) เป็นวิธีการที่นำเอาวิธีการ และข้อมูลทางวิทยาศาสตร์มาใช้ ในการแก้ปัญหาซึ่งในปัจจุบันได้ใช้ในการศึกษา ด้านการทหาร อุตสาหกรรมการวางแผน โรงพยาบาล และด้านการปกครอง เป็นต้น

12. เทคนิคการพยากรณ์แบบวิเคราะห์ของมอนติ คาร์โล (Monte Carlo Analysis Forecasting) เป็นวิธีการที่เน้นกระบวนการทางสถิติเพื่อการวิจัย ในสิ่งที่สัมพันธ์กับความเป็นไปได้ของสิ่งที่เกิดขึ้น ที่ได้จัดลำดับก่อนหลังไว้แล้ว

13. เทคนิคการพยากรณ์แบบ Morphological (Morphological Forecasting) เป็นวิธีการที่ผสมผสาน เอาวิธีการแบบการพยากรณ์เชิงสำรวจ (Exploratory Forecasting) การพยากรณ์เชิงปทัสสถาน (Normative Forecasting) และการพยากรณ์ที่อาศัยรูปแบบ หรือแบบจำลอง (Forecasting Modeling หรือ Forecasting Simulation) มาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาปัจจุบัน หรืออนาคต หรือโอกาสต่าง ๆ โดยมีความมุ่งหมาย ที่จะพิจารณา และสร้างแนวทางแก้ปัญหา เพื่อจะนำมาใช้เป็นเป้าหมาย

14. เทคนิคการพยากรณ์แบบทางเลือก (Alternative Futures) อนาคตที่เป็นไปได้จะแตกต่างไปจากอนาคตที่วาง โครงร่างไว้ และความแตกต่างไปจากแนวโน้มในปัจจุบัน จำเป็นต้องมีการใช้เทคนิคที่เป็นระบบพิจารณา และเลือกแนวทางแห่งอนาคตต่าง ๆ

15. เทคนิคพยากรณ์เชิงสถิติ ของเบย์เซียน (Bayesian Statistical Forecasting) เป็นวิธีการที่เป็นระบบ ที่ใช้สำหรับการอ้างเหตุผลทางสถิติ เกี่ยวกับอนาคตที่ไม่แน่นอน และการตัดสินใจในสิ่งที่ไม่แน่ใจ

16. เทคนิคการพยากรณ์แบบอาศัยพลังขับ (Force Analysis Forecasting) แรงผลักดัน อาจจะเป็นเหตุการณ์ความกดดันปัญหาประชากร โอกาส เทคโนโลยี ปฏิกริยาทางสังคม และการเปลี่ยนแปลง จะได้รับการพิจารณาวิเคราะห์ และพยากรณ์ว่า อนาคตของสิ่งเหล่านี้จะมีผลกระทบ ต่อสิ่งที่เรากำลังสำรวจหรือไม่

17. เทคนิคการพยากรณ์แบบลูกโซ่สัมพันธ์ มาสคอฟ (Maskov Chain Forecasting) การวิเคราะห์กฎเกณฑ์เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีความเป็นไปได้ และเป็นกระบวนการที่ใช้รูปแบบของการจัดลำดับทางคณิตศาสตร์ โดยใช้หลักทางคณิตศาสตร์มาอธิบายกระบวนการต่าง ๆ ว่ามี

การเคลื่อนไหวที่เป็นลำดับขั้นตอนอย่างไร และใช้สำหรับวิเคราะห์ หรือแนวโน้มปัจจุบัน เพื่อความมุ่งหมายที่จะพยากรณ์ หรือคาดการณ์เหตุการณ์ในอนาคต

18. เทคนิคการพยากรณ์แบบสิ่งบอกเหตุ (Precursor Forecasting) เป็นการมองสัญญาณแห่งการเปลี่ยนแปลง ปัญหา และ โอกาสที่จำเป็น ต่อผู้พยากรณ์ที่จะพิจารณาเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การศึกษา ซึ่งจะพิจารณาว่า “อะไรจะเกิดขึ้นได้ถ้า...” เป็นการค้นหาส่วนหนึ่งของอนาคตซึ่งจะได้รับการควบคุม

เทคนิคการพยากรณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้มีการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ การจัดการบริหาร เพื่อใช้พยากรณ์แนวโน้ม หรือทางเลือกอนาคต การประเมินคุณค่า การคาดการณ์ การเสนอแนะ การวางแผน และการกำหนดนโยบาย การควบคุม โดยการจัดเตรียมแผน และข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ (นาตยา ปิณฑานันท์, 2526, หน้า 130 - 131)

นอกจากนั้นเทคนิคการพยากรณ์ทั้ง 18 วิธี ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในปี ค.ศ. 1980 โรเบิร์ต (Robert, 1980) ได้คิดค้นการวิจัยอีเอฟอาร์หรือ Ethnographic Future Research: EFR ซึ่งหมายถึง การวิจัยเพื่อศึกษา หรือคาดการณ์ถึงแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ในอนาคต และต่อมา จุมพล พูลภัทรชีวิน (2530, หน้า 27 - 28) ก็ได้พัฒนาเทคนิคการวิจัยแบบอีดีเอฟอาร์ หรือ Ethnographic Delphi Future Research หรือ EDFR โดยใช้เทคนิคเดลฟาย และการวิจัยอนาคต อี เอฟ อาร์ มาผสมผสานกัน ซึ่งเทคนิคนี้เป็นเทคนิคการวิจัยที่ตอบสนองจุดมุ่งหมาย และความเชื่อพื้นฐาน ของการวิจัยอนาคต

เทคนิคการวิจัย อี ดี เอฟ อาร์ (Ethnographic Delphi Future Research: EDFR)

เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR เป็นเทคนิคการวิจัยอนาคตที่ตอบสนองจุดมุ่งหมาย และความเชื่อพื้นฐาน ของการวิจัยอนาคตมากที่สุดวิธีหนึ่งในปัจจุบัน โดยหลักการแล้วเทคนิค EDFR เป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิค EFR กับ เดลฟายเข้าด้วยกัน ขั้นตอนต่าง ๆ ของ EDFR จะมีความคล้ายคลึงกับ วิธีของ เดลฟาย เพียงแต่มีการปรับปรุงวิธี ให้มีความยืดหยุ่น และมีความเหมาะสมมากขึ้น โดยในรอบแรกของการวิจัย จะใช้การสัมภาษณ์แบบ EFR ที่ปรับปรุงแล้ว หลังจากสัมภาษณ์ในรอบแรก ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และสร้างเครื่องมือ ซึ่งจะมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม แล้วส่งไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบตามรูปแบบของเดลฟาย เพื่อเป็นการกรองความคิดของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาฉันทามติซึ่งมักจะทำ 2 - 3 รอบหลังจากนั้น จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด และมีความสอดคล้องทางความคิด ระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเขียนสรุปเป็นภาพอนาคต (Scenario)

สรุปขั้นตอนการวิจัยแบบ EDFR ได้ดังนี้ (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2530, หน้า 34 - 35)

1. กำหนด และเตรียมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ขึ้นนี้ถือว่าสำคัญ และจำเป็นมากเพราะถ้าได้กลุ่ม

ผู้เชี่ยวชาญจริง ๆ จะทำให้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือมากขึ้น ผู้วิจัยต้องติดตามกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเป็นการส่วนตัว อธิบายจุดมุ่งหมายขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัย เวลาที่ใช้โดยประมาณ และประโยชน์ของการวิจัย ย้ำถึงความจำเป็น และความสำคัญ ของการใช้ผู้เชี่ยวชาญแล้วจึงขอความร่วมมือ ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือ ก็จำเป็นต้องไปหาผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น ๆ ต่อไป ถ้าได้รับความร่วมมือก็ขอนัดวันเวลาสำหรับการสัมภาษณ์ การเตรียมผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว นอกจากจะทำให้มั่นใจว่าได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญ ได้มีโอกาสเตรียมตัวเตรียมข้อมูล จัดระบบข้อมูล และคิดล่วงหน้า ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

2. การสัมภาษณ์ (EDFR รอบที่ 1) การสัมภาษณ์มีลักษณะ และขั้นตอนคล้ายกับเทคนิค EFR แต่ EDFR มีความยืดหยุ่นมากกว่า กล่าวคือ ผู้วิจัยสามารถที่จะเลือกรูปแบบการสัมภาษณ์ ที่จะตอบสนองต่อจุดมุ่งหมาย เวลา งบประมาณ และสถานการณ์ ของการวิจัยได้ คือ อาจยึดตามรูปแบบของ EFR โดยเริ่มจากอนาคตภาพในทางที่ดี ภาพทางร้าย และภาพที่น่าเป็นไปได้อีกที่สุด ตามลำดับ หรืออาจเลือกสัมภาษณ์เฉพาะ แนวโน้มที่ผู้เชี่ยวชาญคาดว่าจะเป็นไปได้ และน่าจะเป็น โดยไม่คำนึงถึงแนวโน้มเหล่านั้น จะเป็นไปในทางดี หรือทางร้าย เพราะในการทำ EDFR รอบที่ 2 และรอบที่ 3 ถ้าผู้วิจัยสนใจจะแยกศึกษาภาพทั้ง 3 ภาพ ตามแบบ EFR ผู้วิจัยสามารถทำได้โดยออกแบบแบบสอบถามที่จะช่วยให้ได้อนาคตภาพทั้ง 3 ภาพอย่างเป็นระบบ

3. วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อสร้างเครื่องมือสำหรับทำเดลฟาย

4. สร้างเครื่องมือ
5. ทำเดลฟาย
6. ทำเดลฟาย (EDFR รอบที่ 2, 3,...)
7. เขียนแนวโน้มของสถานการณ์ที่ศึกษา

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussions)

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussions) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่กลุ่มถกด้วยแง่มุมต่าง ๆ ที่ เป็นความคิด และประสบการณ์ของคนในกลุ่ม

อ้อมเคือน สดมณี (2550, หน้า 48) ให้ความหมายไว้ว่า การสนทนากลุ่ม หมายถึง การรวบรวมข้อมูล จากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยจดประเด็นในการสนทนาเพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิด และแสดงประเด็น หรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนาในแต่ละกลุ่มประมาณ 6 - 10 คน ซึ่งมาจากประชากรเป้าหมายที่กำหนดไว้

นิสา ชูโต (2551, หน้า 183) ใช้คำว่า การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) แทนคำว่า การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussions) โดยให้ความหมายว่า การสัมภาษณ์กลุ่ม หมายถึง การสัมภาษณ์ที่กระทำกับคนกลุ่มเล็กประมาณ 6 - 8 คน เกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะโดยใช้เวลาสั้น ๆ ประมาณ 1/2 - 2 ชั่วโมง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (2553) ให้ความหมายไว้ในแนวทางเดียวกันว่าการสนทนากลุ่ม หมายถึง การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยจัดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิด และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็น หรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มประมาณ 6 - 10 คน ซึ่งเลือกมาจากประชากรเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้

ประโยชน์ของการสนทนากลุ่ม

ประเด็นสำคัญของการสนทนากลุ่ม อยู่ที่การอภิปรายถกเถียง (Discussions) เพื่อหาข้อยุติหรือมติร่วมกัน การสนทนากลุ่มจึงให้ประโยชน์ในเรื่องของ

1. การศึกษาความคิดเห็น ทศนคติความรู้สึก การรับรู้ความเชื่อ และพฤติกรรม
2. การกำหนดสมมุติฐานใหม่ ๆ
3. การกำหนดคำถามต่าง ๆ ที่ใช้ในแบบสอบถาม
4. การค้นหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัยแบบสำรวจ หรือ การวิจัยเชิงปริมาณ โดยนำคำตอบจากการสนทนากลุ่มไปอธิบายเสริมเพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ขึ้น
5. การประเมินผลโครงการต่าง ๆ
6. การศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อเป็นแนวทางในการทำกรณีศึกษา (Case Study)

ต่อไป

7. การประเมินผลทางธุรกิจ

ข้อดีของการสนทนากลุ่ม

1. คำตอบที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ที่ผู้ให้ข้อมูลมีหลายคนนั้น เป็นคำตอบที่ได้จากการถกประเด็นซึ่งกัน และกัน ถือว่าเป็นการถกถ่วงแนวคิด และเหตุผล โดยไม่มีการตีประเด็นผิดไปเป็นอย่างอื่น
2. การสนทนากลุ่ม เป็นการเผชิญหน้ากัน ในลักษณะกลุ่มมากกว่าการสัมภาษณ์ตัวต่อตัว จึงเป็นการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองในการสนทนา ระหว่างผู้ดำเนินการ และสมาชิกในกลุ่มหลาย ๆ คนพร้อม ๆ กันซึ่งช่วยลดสภาวะการเกร็งอายออกไป ทำให้สมาชิกกลุ่มกล้าพูดกล้าคุย และกล้าแสดงความคิดเห็นส่วนตัว

3. การสนทนากลุ่ม สามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกันได้ ทำให้ได้ข้อมูลละเอียดลึก และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

4. ได้รายละเอียดที่สามารถตอบคำถามประเภททำไม และ อย่างไร ได้อย่างลึกซึ้ง

5. ประหยัดเวลา และงบประมาณ

การจัดการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มเป็นกระบวนการที่สามารถแบ่งเป็นขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอนซึ่ง ทวีศักดิ์ นพเกษร (2548, หน้า 166 - 170) ได้เสนอไว้พอสรุปได้ดังนี้

การเริ่มต้นสนทนากลุ่ม

1. การสร้างสัมพันธภาพเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบบนพื้นฐานความเท่าเทียมกันของทุกคนในกลุ่ม โดยเริ่มตั้งแต่สมาชิกทยอยเข้ามาในห้องคณะผู้วิจัยให้การต้อนรับอย่างเป็นกันเองก่อนเริ่มการสนทนา อาจมีกิจกรรมละลายพฤติกรรมตามความเหมาะสมของวัฒนธรรมของกลุ่มเพื่อให้คุ้นเคยกัน
2. รวบรวมข้อมูลภูมิหลังของแต่ละคนข้อมูลที่เป็นภูมิหลังเช่นอายุเพศอาชีพสถานภาพการสมรส ฯลฯ จะช่วยให้เข้าใจข้อคำถามการสนทนาได้ดีขึ้นทั้งนี้ข้อมูลภูมิหลังควรสัมพันธ์กับโจทย์วิจัย และสามารถเก็บเป็นความลับไว้ได้
3. เขียนหมายเลขประจำตัว ชื่อเล่นหรือชื่อสมมติลงบน ป้ายชื่อของแต่ละคนเพื่อเรียกกันภายในกลุ่มสนทนา ผู้บันทึกควรเขียนแผนผังที่นั่ง และชื่อลงในแผนผังให้ตรงกัน
4. อธิบายวัตถุประสงค์ กระบวนการเวลาที่ใช้การรักษาความลับของข้อมูลสิทธิของผู้ร่วมสนทนาความสมัครใจ
5. ปรีกษาหารือเพื่อร่วมกันปฏิบัติตามกติกาพื้นฐานเช่นพูดทีละคนไม่ขัดจังหวะทุกคน มีสิทธิแสดงความคิดเห็นแม้จะต่างไปจากคนอื่นไม่มีการตัดสินว่าใครผิดใครถูก

6. ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง

การดำเนินการสนทนากลุ่ม

1. เริ่มการสนทนาด้วยประเด็นอ่อนเครื่อง ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นหลักในโครงสร้างการสนทนาได้
2. อาจใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ประเด็นหลักของการสนทนากลุ่ม
3. ขอให้สมาชิกช่วยกันระบุเกี่ยวกับพฤติกรรมปัจจัยเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อจัดหมวดหมู่การสนทนาไปที่ละหมวด
4. ผู้ดำเนินการสนทนาใช้คำถาม ภาษากายแสดงความรู้และกระตุ้นให้สมาชิกอยากเล่าเรื่อง และพูดกันเองสร้างบรรยากาศเข้าใจให้อยากตอบแต่ไม่ใช่ การรบกวนบีบบังคับให้ตอบ

5. ผู้ดำเนินการสนทนาต้องรู้จักจัดการกับความขัดแย้งในกลุ่ม การข่มความคิดของสมาชิกด้วยตนเองการตัดเรื่องที่อยู่นอกประเด็นการให้โอกาส และกำลังใจสมาชิกที่ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น

6. ผู้ดำเนินการสนทนาแสดงความเป็นกลาง ในประเด็น ประสิทธิภาพ ความคิดของสมาชิกที่แตกต่างกัน ไม่เข้าข้างใดข้างหนึ่ง ไม่แสดงตนเป็นผู้รู้ดีไม่เข้าไปแก้ไขความรู้ความเข้าใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2546) ได้ทำการศึกษา เรื่อง กระบวนทัศน์ใหม่ในการบริหารจัดการอุดมศึกษาไทย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร และนำเสนอในลักษณะของเอกสารเชิงแนวคิด (Concept Paper) ดังนั้นจึงมุ่งเน้นแนวคิดหลักเป็นสำคัญโดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแนวคิด และแนวทางหลักในการบริหารจัดการอุดมศึกษาไทยในเชิงนโยบาย โดยผู้วิจัยได้นำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่ของการบริหารจัดการอุดมศึกษาไทย ในแนวทางหลัก 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านงานวิชาการเปลี่ยนจากระบบการใช้ ไปสู่การผลิต และการสร้างงานวิชาการ 2) ด้านงานบุคคลเปลี่ยนจากระบบราชการ ไปสู่ระบบอุดมศึกษา 3) ด้านการเงินเปลี่ยนจากระบบการใช้ ไปสู่ระบบการใช้ และการจัดหา 4) ด้านการบริหารสถาบันเปลี่ยนจากระบบควบคุมดูแลจากภายนอก ไปสู่ระบบดูแลตนเองภายใน และ 5) ด้านการบริหารของรัฐเปลี่ยนจากระบบบังคับบัญชา ไปสู่ระบบกำกับดูแล

บุญส่ง หาญพานิช (2545) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ของสถาบันอุดมศึกษาไทย ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา มีความต้องการในระดับมาก ขณะที่สภาพเป็นจริงในปัจจุบันเกิดขึ้นในระดับค่อนข้างน้อย ในทุกด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วม นออลดิจ์เวอร์เคอร์ (Knowledge Worker) สิ่งท้าทาย และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การชำระรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และการบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงาน ทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการความรู้ในลักษณะของ การร่วมมือที่ต่างฝ่าย

ต่างเป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับบริการ ใน 5 ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่น่าสนใจ เน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย 10 ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้ และชุมชนนักวิชาการ ด้านภารกิจ คือ การผลิตถ่ายทอด และบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึง ทั้งภายใน และภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรม การแบ่งปัน และเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมการบริการความรู้ พัฒนา นอลติจ์เวอร์เคอร์ (Knowledge Worker) พัฒนาฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ ของสถาบัน และพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ ด้านการประเมิน คือ ประเมินความสามารถ และวัฒนธรรมของสถาบัน ด้านยุทธศาสตร์ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ไว้ 6 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ผู้บริหาร ยุทธศาสตร์นอลติจ์เวอร์เคอร์ (Knowledge Worker) ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารความรู้ และเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์การไว้วางใจ และยุทธศาสตร์พลังร่วม ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์ การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยน และบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปัน และเปลี่ยน และบริการการประเมิน และปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้วัฒนธรรมการแบ่งปัน และเปลี่ยนความรู้ และการบริการความรู้ ชุมชนนอลติจ์เวอร์เคอร์ (Knowledge Worker) ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ ปฏิสัมพันธ์ความรู้วัฒนธรรมการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ และการบริการ

ประดิษฐ์ อารยะการกุล (2546) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องการพัฒนากลยุทธ์การแข่งขันของมหาวิทยาลัยของรัฐ เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมภายนอก และสภาพแวดล้อมภายใน ที่มีผลกับการพัฒนากลยุทธ์การแข่งขัน ของมหาวิทยาลัย และพัฒนากลยุทธ์การแข่งขันสำหรับมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยภายนอกที่ชี้นำกลยุทธ์การแข่งขัน ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐอย่างมากทั้งในปัจจุบัน และจะส่งผลต่อไปในอนาคต ได้แก่ทิศทางการพัฒนาของประเทศ ที่มุ่งไปสู่สังคมดิจิทัล และการให้ความสำคัญกับการฝึกอบรม ตลอดจนอายุงานของแรงงานที่ประกอบวิชาชีพชั้นสูง ปัจจัยภายนอกที่เป็นอุปสรรคของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐอย่างมากทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต คือ คุณภาพของนักศึกษา การสนับสนุนด้านงบประมาณ จากที่มีแนวโน้มลดลง และการขาดแคลนอาจารย์ที่มีคุณภาพ กลยุทธ์ด้านความเป็นผู้นำ ทางต้นทุนของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ประกอบด้วย 4 กลุ่มกลยุทธ์ คือ 1) พันธมิตรเชิงกลยุทธ์ 2) นักศึกษา 3) การบริหาร และการเงิน 4) เทคโนโลยีสารสนเทศ และคอมพิวเตอร์ กลยุทธ์ด้านการสร้างความแตกต่าง ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ประกอบด้วย 4 กลุ่มกลยุทธ์ คือ 1) พันธมิตรเชิงกลยุทธ์

2) นักศึกษา 3) การพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ 4) ความได้เปรียบในการแข่งขันเชิงการตลาดกลยุทธ์ การกำจัดขอบเขตประกอบด้วย 4 กลุ่มกลยุทธ์ คือ 1) พันธมิตรเชิงกลยุทธ์ 2) ความเป็นเลิศทางวิชาการ 3) การพัฒนาประชาคม 4) เป้าหมายเจาะจงการวิจัยพบว่า การพัฒนามหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ในภาพรวมควรให้ความสำคัญกับ กลยุทธ์พันธมิตรเชิงกลยุทธ์ เนื่องจากเป็นกลยุทธ์ที่พบ ทั้ง 3 ด้านของกลยุทธ์การแข่งขัน กลยุทธ์ที่มีความสำคัญลำดับรองลงมา ควรให้ความสำคัญกับ กลยุทธ์ด้านนักศึกษา กลยุทธ์ด้านการบริหาร และกลยุทธ์ด้านวิชาการ

อภิญา กังสนารักษ์ (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม ในองค์กรที่มีประสิทธิภาพระดับคณะ ของสถาบันอุดมศึกษาพบว่า จากสภาพการปฏิบัติงานของ ผู้บริหารวิทยาลัยเกษตร และเทคโนโลยีภาคใต้ ตามเกณฑ์มาตรฐานผู้บริหารการศึกษาทั้ง 12 ข้อ ผู้บริหารส่วนมากสามารถได้ปฏิบัติในระดับมาก และมากที่สุดตามเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 61 ขึ้นไป รวมแล้ว 11 ข้อ ได้แก่ 1) การตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนา บุคลากรผู้เรียน และชุมชน 2) มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ 3) การ พัฒนาแผนขององค์กรให้สามารถปฏิบัติให้เกิดผลจริง 4) การพัฒนา และการใช้นวัตกรรมการบริหาร จนเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ 5) ปฏิบัติงานขององค์กร โดยเน้นผลถาวร 6) รายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ 7) การปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี (คุณธรรมจริยธรรม และจรรยาบรรณครู) 8) ความร่วมมือกับชุมชน และหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์ 9) การแสวงหา และใช้ข้อมูลข่าวสารพัฒนา 10) ความเป็นผู้นำ และสร้างผู้นำ 11) สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์ ส่วนอีก 1 ข้อ ที่ปฏิบัติในระดับปานกลาง คือ การปฏิบัติกิจกรรมทาง วิชาการเกี่ยวกับ การพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษา

สุรัตน์ จินตสกุล (2553, หน้า 6) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง อนาคตสภาพการบริหาร จัดการด้านวิทยาศาสตร์การกีฬา ในสถาบันการพลศึกษา พบว่าอนาคตสภาพการบริหารจัดการด้าน การบริการทางวิชาการเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์การกีฬาในสถาบันการพลศึกษา มีดังนี้ คือ วางแผนจัด สถาบันวิชาการกีฬา (Sport Academy) เป็นแหล่งการเรียนรู้ และให้บริการเชิงวิสาหกิจการวางแผน กลยุทธ์ในการพัฒนากีฬา และสุขภาพ จัดทำศูนย์ข้อมูลให้เป็นแหล่งเรียนรู้การค้นคว้า และเผยแพร่ ทางวิชาการ พัฒนากุศลกรในการใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์การกีฬา และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ กับท้องถิ่น ขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการใช้วิทยาศาสตร์การกีฬาการให้บริการในรูปแบบคลินิกกีฬาการจัดการ เรียนรู้ และบริการอุปกรณ์เครื่องมือในรูปแบบเชิงวิสาหกิจ กำหนดหลักเกณฑ์ และแนวปฏิบัติ การให้บริการทางวิชาการกำกับติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน

สุกฤษณ์ เศษระพานิช (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบการบริหาร คุณภาพแบบเบ็ดเสร็จ ในโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาพบว่า 1) รูปแบบการบริหารคุณภาพ

แบบเบ็ดเสร็จในโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษาประกอบด้วย ส่วนสำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านหลักการ ด้านองค์ประกอบ และด้านขั้นตอน และวิธีดำเนินงาน ด้านหลักการมี 3 ข้อ คือ 1) มุ่งให้ความสำคัญกับนักเรียน ผู้ปกครอง ครู และชุมชน 2) เน้นการปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ได้ผลงาน ที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง 3) เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในโรงเรียน ได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมมือกันจรรโลงคุณภาพของโรงเรียน ด้านองค์ประกอบมี 3 ส่วน คือ

1) ตัวหลักคั่น ประกอบด้วยภาวะผู้นำของผู้รับใบอนุญาตผู้จัดการ และครูใหญ่ 2) ระบบ ประกอบด้วยสารสนเทศ และการวิเคราะห์กลยุทธ์ และการวางแผนปฏิบัติงาน การพัฒนา และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ และการบริหารกระบวนการ 3) เป้าหมาย ประกอบด้วยผลงานของโรงเรียน โดยเน้น ในเรื่องคุณภาพของนักเรียน และความพอใจของผู้เรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้านขั้นตอน และวิธีดำเนินงานมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมการดำเนินงาน และการวางแผน 2) การดำเนินงานตามแผน 3) การตรวจประเมินผลการปฏิบัติงาน และ 4) การสรุปผลการดำเนินงาน 2) ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 5 มีความคิดเห็นว่า รูปแบบที่นำเสนอส่วนใหญ่มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในระดับมาก ถึงมากที่สุด ยกเว้นการทำงานแบบข้ามสายงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในโรงเรียนมีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในระดับปานกลาง

อุดมสิทธิ์ จิตรวิจารณ์ (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง อนาคตภาพการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในทศวรรษหน้า พบว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในทศวรรษหน้า เป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนฉลาดรู้ มีความรู้ความเข้าใจเจตคติ และทักษะในการดำรงชีวิต เพื่อตนเอง เพื่อนมนุษย์ โลกธรรมชาติ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขหลักสูตรการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม เป็นหลักสูตรของสถานศึกษา ในท้องถิ่น สาระการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมเป็นแกนการบูรณาการการเรียนรู้ ในทุกกลุ่มวิชา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระบวนการสิ่งแวดล้อม บูรณาการจากวิถีชีวิต ผู้เรียน เป็นนักวิจัยในท้องถิ่น ครูเป็นผู้สนับสนุนจัดการ และเรียนรู้ ไปพร้อมกับผู้เรียนสถานศึกษา เป็นแบบจำลองของสังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นสถานศึกษาที่สมบูรณ์แบบ มีระบบการบริหารจัดการศึกษา ที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และคุณภาพสิ่งแวดล้อมภาพอนาคต ที่สร้างขึ้นประกอบด้วยอนาคตภาพ 4 ภาพ ที่สอดคล้องกัน คือ ภาพอนาคตแบบแรก หลักสูตรการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม เป็นหลักสูตรสถานศึกษา ภาพอนาคตที่สองการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมบูรณาการจากวิถีชีวิต ภาพอนาคตที่สามสถานศึกษาสมบูรณ์แบบ ภาพอนาคตที่สี่ผู้เรียนฉลาดรู้ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ข้อเสนอแนะจากการวิจัย กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนด นโยบายในการบริหารจัดการศึกษา การพัฒนาบุคลากร และจัดสรรทรัพยากร ทางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาให้สถานศึกษาเป็นหน่วยปฏิบัติการพัฒนาการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมาย

การวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การจัดองค์การ การดำเนินการ การตรวจสอบควบคุมคุณภาพ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้สิ่งแวดล้อม เป็นวิถีชีวิต และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ภายใต้วงแวดล้อมที่ดี

ชนินทร์ จักรภพโยธิน (2554) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของบุคลากร ด้านการบริหารงานบุคคล ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ และพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดี ขององค์การกรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา ผลการวิจัย พบว่า 1) ข้าราชการ และพนักงานมหาวิทยาลัย มีความคิดเห็นด้านการบริหารงานบุคคล ของมหาวิทยาลัยแตกต่างกัน ทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยข้าราชการมหาวิทยาลัย เห็นด้วยกับการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงานบุคคลในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.29) และพนักงานมหาวิทยาลัยเห็นด้วย กับการบริหารงานบุคคลในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.62) 2) ข้าราชการ และพนักงานมหาวิทยาลัยมี พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การแตกต่างกันทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น ด้านพฤติกรรมความอดทนอดกลั้น โดยทั้งข้าราชการ และพนักงานมหาวิทยาลัย มีพฤติกรรม การเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การโดยรวมในระดับน้อยมาก (ค่าเฉลี่ย 3.65, 3.80 ตามลำดับ) 3) ความ คิดเห็นการบริหารงานบุคคลมีความสัมพันธ์เชิงบวก กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ ในระดับน้อย ($r = .301$) ข้อเสนอแนะ คือ จัดการระดมสมองกับบุคลากรทุกฝ่าย ทุกระดับเพื่อ ร่วมกันสร้างแนวทางในการจัดการด้านเงินเดือน และค่าตอบแทน สวัสดิการ การพัฒนาบุคลากร และการประเมินผลการปฏิบัติงาน ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และจัดตั้งฝ่ายรับเรื่อง แสดงความคิดเห็น ข้อควรพัฒนาในด้านการบริหารงานบุคคล เพื่อให้การบริหารบุคคลมีความ เหมาะสม และสร้างพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การให้สูงขึ้น เช่น จัดโครงการส่งเสริม สวัสดิการในด้านการรักษาพยาบาลเพิ่มเติม ให้กับบุคลากรของมหาวิทยาลัย เช่น จัดตั้งกองทุน เฉพาะด้านการรักษาพยาบาล การประกันสุขภาพให้กับบุคลากรในมหาวิทยาลัย สามารถเลือก เข้าร่วมโครงการได้

เสียงพิน อ่ำโพธิ์ (2543) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง อนาคตภาพการบริหารงานของ วิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 9 พบว่า การบริหารงานการพยาบาลศึกษา จะมีการบริหารในลักษณะคณะกรรมการบุคลากรทุกคน จะมีส่วนร่วม ในการบริหารหลักสูตร มุ่งให้ผู้เรียนมีโลกทัศน์ และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ปรับตัว และดำรงชีวิตในสังคม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้จักคิดวิเคราะห์แสวงหาความรู้อย่างมี ประสิทธิภาพ มีคุณธรรม และจริยธรรม มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เนื้อหาจะมีการบูรณา การมีระบบประกันคุณภาพการศึกษาท้องถิ่น จะมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางหลักสูตรให้ สอดคล้อง กับความต้องการของท้องถิ่น บุคลากรจะได้รับการส่งเสริม ให้ได้รับการศึกษาใน

ระดับสูง มีการประเมินคุณภาพบุคลากรอย่างเป็นระบบ การบริหารงานอยู่ในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างสถาบันทั้งใน และนอกประเทศ การจัดกิจกรรมมุ่งให้นักศึกษา มีสมรรถนะที่พึงประสงค์ ทั้งด้านบุคลิกภาพ ด้านวิชาการ ด้านคุณธรรม และจริยธรรมบูรณาการ กิจกรรมให้เข้ากับวัตถุประสงค์ ของหลักสูตรเน้นให้นักศึกษา มีกิจกรรมร่วมกับชุมชนมากขึ้น การบริหารงบประมาณ จะมีลักษณะพึ่งตนเอง มีอิสระในการบริหาร ภายใต้ระบบการตรวจสอบจาก สังคม อาคารสถานที่ จะได้รับการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การบริหารงานการศึกษา จะให้ความสำคัญกับชุมชนมีการวางแผน การจัดกิจกรรม เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

ณัฐพัชร พูลสวัสดิ์ (2555) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง สมรรถนะผู้บริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา สถาบันการพลศึกษาในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า 1) สมรรถนะผู้บริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาสถาบันการพลศึกษา มีตัวแปรที่สามารถอธิบายความผันแปรได้จำนวน 10 องค์ประกอบ คือ การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ การสอนงาน และมอบหมายงาน สภาวะผู้นำ วิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การบริการที่ดี ศักยภาพเพื่อนำการปรับเปลี่ยน การวางกลยุทธ์ภาครัฐ สามารถร่วมกันทำนายสมรรถนะของผู้บริหารสถาบันการพลศึกษา ที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของสถาบันการพลศึกษาโดยรวมได้ ร้อยละ 90.4 ($R^2 = .904$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 2) สามารถทำนายสมรรถนะของผู้บริหารได้

สินี สีวธรนิศร (2548) ได้ศึกษาเรื่อง ความพร้อมในการวางแผนงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความพร้อมในการวางแผนงบประมาณ แบบมุ่งเน้นผลงานอยู่ในระดับมาก 5 ด้าน คือ ด้านรูปแบบการจัดการ และวัฒนธรรมองค์กร ด้านค่านิยมรวม ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านยุทธศาสตร์องค์กร และด้านระบบปฏิบัติงาน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง 7 ด้าน มีดังนี้ 1) ด้านยุทธศาสตร์ คือ ผู้บริหารสนับสนุนให้กำลังใจ แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการวางแผนงบประมาณ 2) ด้านโครงสร้างองค์กร คือ โครงสร้างโรงเรียนมีการกำหนดขอบเขตหน้าที่ของบุคลากรไว้ชัดเจน 3) ด้านระบบการปฏิบัติงาน คือ โรงเรียนมีกระบวนการควบคุมให้บุคลากร ปฏิบัติงานตามเป้าหมาย 4) ด้านบุคลากร คือ บุคลากรเห็นความสำคัญของการกำหนดผลผลิต และผลลัพธ์ 5) ด้านทักษะความรู้ความสามารถ คือ บุคลากรมีความรู้ทักษะเพียงพอต่อการวางแผนงบประมาณ และมุ่งเน้นผลงาน 6) ด้านรูปแบบบริหารจัดการ และวัฒนธรรมองค์กร คือ ผู้บริหารให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร 7) ด้านค่านิยมรวม คือ สถานศึกษามีการส่งเสริม และสนับสนุนให้ปฏิบัติตามค่านิยมอย่างต่อเนื่อง

ศิริโรจน์ ผลพันธิน (2547) วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานวิจัยของสถาบันอุดมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า นโยบายด้านวิจัยระดับชาติ ในแต่ละฉบับ มีความสอดคล้องกัน และมุ่งเน้น ความสำคัญ ต่อการวิจัยมากขึ้น โดยมุ่งเน้น การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริง เพื่อเพิ่ม จิตความสามารถด้านเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศของไทย ส่วนการบริหารงานวิจัยในภาพรวม เน้นการบริหารงานวิจัยแบบบูรณาการ โดยใช้ระบบบริหารในรูปแบบชุดโครงการวิจัย และเครือข่าย วิจัยแต่ในทางปฏิบัติ พบว่า การสนับสนุนการวิจัยจากรัฐ ไม่สอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการวิจัย โดยเฉพาะการสนับสนุนด้านจำนวนงบประมาณ และการบริหารงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ หน่วยงานกลางระดับนโยบาย ของสถาบันอุดมศึกษา ไม่ให้ความสำคัญ ต่อการวิจัยเท่าที่ควร ขาด เอกภาพการบริหารงานวิจัย และยังประสบปัญหาการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร ทุนการวิจัย และการ เข้าร่วมโครงการวิจัยระดับชาติสู่สถาบันอุดมศึกษา ที่เป็น ไปอย่างไม่ทั่วถึง และเท่าเทียมครอบคลุม ทั้งหมด

ปราโมทย์ ภูมิจันทร์ (2554) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษา แบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า

1. สภาพการบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการบริหารจัดการเป็นไปตามนโยบาย ของกระทรวงศึกษาธิการ และคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมถึงเขตพื้นที่การศึกษา ด้านการจัดการสถานศึกษา มีการแบ่งสายงานที่ชัดเจน การวางแผนมีทั้ง ระยะยาว ระยะกลาง และระยะสั้น รวมถึงมีการควบคุมเรื่องต่าง ๆ ในสถานศึกษา ด้านภารกิจ ในสถานศึกษา มีการเน้นงานวิชาการ รองลงมา คือ งานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่อยู่ในงาน บริหารทั่วไป ส่วนงานงบประมาณ และงานบุคคลก็สนับสนุนงานอื่น ๆ ให้สามารถบริหารจัดการ ไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษายังมีบทบาทหน้าที่ ในส่วนให้คำปรึกษา ชี้แนะ รวมถึงตัดสินใจ ในบางเรื่องร่วมกับคณะกรรมการบริหารของโรงเรียน ในด้านการกระจายอำนาจ จากการสัมภาษณ์โรงเรียนต้นแบบ 4 แห่ง พบว่า สถานศึกษาขนาดเล็ก มีการกระจายอำนาจ 2 แบบ คือ แบบแบ่งอำนาจ กับ แบบมอบอำนาจ ส่วนสถานศึกษาขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และใหญ่พิเศษมีการกระจายอำนาจทั้ง 3 แบบ คือ แบบแบ่งอำนาจ แบบมอบอำนาจ และแบบเบ็ดเสร็จ

2. รูปแบบการบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การจัดการในสถานศึกษา ซึ่งมีงานการจัดการ 5 งาน คือการวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคลากร การอำนวยการ และการควบคุม ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการบริหารการศึกษาแบบกระจาย อำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการกระจายอำนาจแบบมอบอำนาจ ทั้งนี้รูปแบบการบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังประกอบด้วย

ภารกิจในสถานศึกษา ซึ่งมีการกิจ 4 งาน คือ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป ซึ่งมีความสัมพันธ์น้อยมาก กับการบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่มีความสัมพันธ์อย่างมากกับการจัดการในสถานศึกษา

3. การตรวจสอบ และยืนยันรูปแบบการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า

3.1 รูปแบบความสัมพันธ์การบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยรูปแบบมีค่าสถิติต่อไปนี้
 $Cri - Square = 79.45$, $p = .06$, $df = 37$, $GFI = 0.96$, $AGFI = 0.92$, $CN = 259.66$, $RMR = 0.0095$
 $RMSEA = 0.058$

3.2 ตัวแปรสังเกต ที่มีอิทธิพลต่อ การบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเรียงค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานจากมากไปหาน้อย 1) การจัดการองค์การ มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน 0.45 2) งานอำนวยการ มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน 0.43 3) การจัดบุคลากร มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน 0.41 4) งานการวางแผน มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน 0.37 5) งานการควบคุม มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน 0.31

อภิสิทธิ์ กฤษเจริญ (2551) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลในทศวรรษหน้า ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนเอกชนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลในประเทศไทยในทศวรรษหน้า มี 3 รูปแบบ ดังนี้

1. โรงเรียนคาทอลิก “การประกาศข่าวดี” ซึ่งเป็นพื้นฐาน ด้านการวางแผนมีวัตถุประสงค์ คือ เป็นการสร้างมนุษย์สู่ความสมบูรณ์เหมือนพระคริสต์เจ้า กล่าวคือ การเป็นมนุษย์สมบูรณ์ด้านการจัดการองค์การที่ให้ความสำคัญกับ “การแพร่ธรรม” ด้านการนำเป็นผู้อภิบาลที่ดี คือ เป็นต้นแบบของผู้ที่มีอุดมการณ์แห่งความรัก และการรับใช้ ตามจิตตารมณ์แห่งพระวรสาร ด้านการกำกับด้วยการสร้างมาตรฐานคาทอลิกร่วมกันระหว่างโรงเรียนคาทอลิก การประเมินตามมาตรฐานโรงเรียนคาทอลิก ซึ่งเป็นมาตรฐานที่บ่งชี้ถึงคุณธรรมจริยธรรม ทั้งด้านผู้เรียน ด้านครู ด้านผู้บริหาร

2. โรงเรียนเอกชนคาทอลิก “เครือข่าย” ซึ่งเพิ่มเติมด้านการวางแผนด้วยสร้างความร่วมมือในระหว่างโรงเรียนคาทอลิก และโรงเรียนอื่น ๆ องค์การ และหน่วยงานต่าง ๆ และการบูรณาการแบบสหวิทยาการ ด้านการจัดการองค์การมีการจัดการองค์การเพื่อรองรับเครือข่าย ด้านการนำ นอกจากเป็นผู้อภิบาลที่ดี และผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ด้านการกำกับ โรงเรียนเครือข่ายมีการกำกับตามมาตรฐานคาทอลิก และการประเมินคุณภาพของโรงเรียนของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)

3. โรงเรียนเอกชนคาทอลิก “โรงเรียนทางเลือก” ซึ่งเพิ่มเติม ด้านการวางแผนเป็นการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ด้วยหลักสูตรที่หลากหลาย ด้านการจัดองค์การ มีศูนย์การบริหารเครือข่ายเป็นศูนย์ดำเนินการ ด้านการนำ ผู้นำโรงเรียนทางเลือกนอกจากเป็นผู้บริหารที่ ผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ยังเป็นผู้นำเหนือผู้นำชั้นยอด และใช้หลักการเทียบโอนทางการศึกษา และหลักสูตรการเรียนรู้ เป็นการกำกับของโรงเรียน

เจริญวิญญู สมพงษ์ธรรม ภาวดี อนันต์นวิ และคุณวุฒิ คนฉลาด (2553) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ เรื่อง การศึกษาแนวใหม่ คุณลักษณะของครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2562) ผลการวิจัย พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2562) มี 4 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ และ ประสบการณ์วิชาชีพ (Professional Knowledge and Experiences) 2) ด้านบุคลิกภาพของความเป็นครู (Professional Teacher Personalities) 3) ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาการศึกษา (Leadership for Educational Development) และ 4) ด้านคุณธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ (Professional Virtues and Code of Ethics)

1. ด้านความรู้ และประสบการณ์วิชาชีพ (Professional Knowledge and Experiences) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความรู้ และประสบการณ์วิชาชีพมีดังนี้ คือ ความสามารถทางภาษา (Language Abilities) ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์ เพื่อการจัดการเรียนการสอน และการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Computer Utilization Abilities) ความสามารถทางวิชาชีพครู (Profession Teacher Abilities)

2. ด้านบุคลิกภาพของความเป็นครู คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านบุคลิกภาพความเป็นครูมีความฉลาด 6 ด้าน (6 Qs - Six Quotients) ดังนี้ คือ ความฉลาดด้านสุขภาพ (Health Quotients: HQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotients: EQ) ความฉลาดด้านเชาวน์ปัญญา (Intelligence Quotients: IQ) ความฉลาดด้านการเผชิญฟันฝ่าอุปสรรค (Adversity Quotients: AQ) ความฉลาดด้านคุณธรรม (Moral Quotients: MQ) ความฉลาดด้านสังคม (Social Quotients: SQ)

3. ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาการศึกษา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาการศึกษา มีดังนี้ คือ ภาวะผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leadership) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)

4. ด้านคุณธรรม และจรรยาบรรณ วิชาชีพ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านคุณธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพมีดังนี้ คือ จรรยาบรรณต่อตนเอง (Self Code of Ethics) จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ (Professional Code of Ethics) จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ (Code of Ethics toward Stakeholders) จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ (Code of Ethics toward Co - Workers) จรรยาบรรณต่อสังคม (Code of Ethics toward Society)

งานวิจัยต่างประเทศ

วิลเลียม และคิมเบอร์รี่ (Williams & Kimberly, 2005) แห่ง North Carolina A&T State University ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง Using scenario analysis to build university faculty & student travel competencies ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยมีบทบาทหน้าที่ ในการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ของคณะสาขาวิชาต่าง ๆ ตลอดจนการสนับสนุนการศึกษาวิชาชีพ ของนักศึกษา เพื่อให้มีสมรรถนะที่ท้าทายในยุคโลกแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการใช้การวิเคราะห์อนาคต ในการพัฒนาบทบาทในการจัดการเรียนการสอน และการเดินทางท่องเที่ยว ที่มีความปลอดภัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ ชี้ให้เห็นว่าการพยากรณ์อนาคต ของการเตรียมการที่ดีในการเดินทางที่เหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรม และสถานการณ์ โดยรวมถึงการปฏิบัติตนในสถานการณ์ที่ ช่วยให้ทั้งคณาจารย์ และนักศึกษามีความพร้อม ในการสร้างแผนการเดินทาง ได้อย่างมีความเหมาะสม และปลอดภัย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

หน่วยฝึกอบรมแห่งประเทศออสเตรเลีย (Australian National Training Authority, 1998) จากระายงานประจำปี เรื่อง A Bridge to the Future. สะพานที่เชื่อมสู่โลกอนาคต: กลยุทธ์แห่งชาติ เกี่ยวกับการฝึกอบรม และการศึกษาพบว่า การที่รัฐบาลออสเตรเลียนีการเชื่อมโยงในแง่ความร่วมมือ กับภาคอุตสาหกรรมนั้น จะช่วยส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพของการแข่งขันทางการค้า และอุตสาหกรรมระดับนานาชาติ โดยในรายงานได้พยากรณ์อนาคตของผลประโยชน์สำคัญที่ประเทศออสเตรเลียจะได้รับไว้ 5 ประการ คือ 1) การสนับสนุนแรงงานออสเตรเลียสู่แรงงานโลก 2) สนับสนุนการเคลื่อนย้ายแรงงานในตลาดแรงงาน 3) การฝึกอบรม และการจัดการศึกษาที่ดี 4) การเพิ่มการลงทุนด้านการศึกษา และการฝึกอบรม และ 5) การเพิ่มคุณค่าของการเรียนการสอนที่ดี

โดฟ (Dove, 2005) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การแบ่งปันศูนย์บริการ: รูปแบบประสิทธิภาพของมหาวิทยาลัย พบว่า ในสภาวะที่มหาวิทยาลัยต้องควบคุมค่าใช้จ่าย และตัดทอนต้นทุน โครงสร้างการบริหารยังคงสภาพการกระจายอำนาจ ให้กับหน่วยงานทางวิชาการจากการศึกษา งานบริหาร ในหลายมหาวิทยาลัย และหลายระดับ ของการบริหาร พบว่า ภาระงานทางการบริหาร ยังมีความซ้ำซ้อนกันอยู่มาก ดังนั้นมหาวิทยาลัยจำนวนมาก จึงตัดค่าใช้จ่ายในการบริหาร และมุ่งไปยังการสอนการ วิจัย และการบริการสังคม ประโยชน์ที่ได้รับ คือ การเพิ่มขึ้นของประสิทธิภาพของมหาวิทยาลัย การแบ่งปันศูนย์บริการ ซึ่งเป็นแนวคิดทางธุรกิจ ถูกนำมาใช้ในมหาวิทยาลัย เพื่อนำมาใช้ในการบริหารงานธุรการ

แมคคอลเลอร์ (McCollor, 1998) ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษารายกรณีของการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 แห่ง ในเขตเมือง (Case Studier of School Based

Management in Three Urban Middle School) เป็นการศึกษาวิจัยกรณีโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 แห่งใน Saint Paul รัฐ Minnesota เพื่อไปเปรียบเทียบกับ แบบจำลองที่สร้างจากวรรณคดีในปัจจุบัน เก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ คณะกรรมการ โรงเรียน สำนวความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียน และศึกษา เอกสารที่เกี่ยวข้อง ในแต่ละโรงเรียน คณะกรรมการมีความเห็นว่า กรรมการโรงเรียนทำหน้าที่ให้ คำปรึกษา มากกว่า เป็นองค์การที่ตัดสินใจ และต้องการให้เขตการศึกษาทำหน้าที่ จัดการอบรม และออกกฎระเบียบ เพื่อให้การปฏิบัติมีคุณภาพ การวิจัยพบว่ารูปแบบคณะกรรมการ โรงเรียนไม่ เหมือนกับแบบจำลองตามวรรณคดี ตรงที่ไม่มีอำนาจตัดสินใจอย่างแท้จริง และไม่สามารถควบคุม งบประมาณได้ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ ให้แต่ละโรงเรียนศึกษาวิธีนำ SBM ไปใช้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ และวัดระดับความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละโรงเรียนด้วย

กรีนเลย์ (Greenley, 1989) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ความได้เปรียบของการแข่งขัน ของมหาวิทยาลัยในออนตาริโอ กับเศรษฐศาสตร์ของ โลกผลการศึกษา พบว่า การเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ และการเมืองของโลกมีผลกดดัน ให้รัฐบาลปรับปรุง นโยบายในการบริหารจัดการ อุดมศึกษาที่โชดิดต สนใจเพียงในเรื่อง อาชีพ การวิจัย และแนวคิด แต่ส่งผลให้เกิดความสนใจ ในอุตสาหกรรมที่ทันสมัย ดังนั้น จึงปรับยุทธศาสตร์ไปมุ่งเน้น การวิจัยที่มีความเชื่อมโยงกับภาพ อุตสาหกรรม กับการจัดการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับพันธกิจและความต้องการของชุมชน ดังนั้นทางสถาบันอุดมศึกษา จะต้องให้ความสำคัญ และสืบทอดแนวคิดนี้ต่อไป

จากงานวิจัยที่ได้รวบรวมข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นว่าแนวโน้มการจัดการศึกษาในอุดมศึกษา มีความจำเป็นต้องให้ความสำคัญ กับการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นในการพยากรณ์อนาคต และการเท่าทัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในสภาพแวดล้อมภายใน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมภายนอก ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการบริหารการศึกษา ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน รวมถึงการ ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในมิติ ของการให้บริการทางการศึกษาชั้นอุดมศึกษา ในการให้บริการ ให้เกิดความประทับใจ แก่นักศึกษาซึ่งเปรียบเสมือนลูกค้า ของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งจะกลายเป็น ผลผลิตที่สำคัญต่อไป